

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA**

DAIVA ŠEREIKIENĖ
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS PROGRAMA
VAKARINIŲ MAGISTRANTŪROS STUDIJŲ
2 KURSAS, SVP tvmv 5-06 GRUPĖ

VIKTIMIZACIJA LIETUVOS KURORTUOSE
Magistro darbas

Vadovas: doc.dr. Rokas Uscila

.....

(parašas)

Vilnius, 2006

TURINYS	
ĮVADAS	3
I. VIKTIMIZACIJOS TEORINIAI PAGRINDAI	8
1.1 Viktimizacijos samprata	8
1.2 Viktimiškumo samprata ir viktimizaciniai veiksniai	15
II. VIKTIMIZACIJOS PROCESAI LIETUVOS KURORTUOSE	21
2.1 Lietuvos kurortai: bendrieji duomenys	21
2.1.1 Kurorto samprata, rūšys	21
2.1.2 Duomenys apie Lietuvos kurortus	24
2.2 Nusikalstamumas Lietuvos kurortuose	27
2.2.1 Nusikalstamumo lygis ir dinamika	27
2.2.2 Nusikalstamumo struktūra	33
2.3 Viktimizacijos Lietuvos kurortuose ypatumai	37
III. VIKTIMIZACIJOS KURORTINIuose MIESTuose	
 PREVENCIJA	45
3.1 Viktimizacijos prevencijos teisinis reglamentavimas	
3.1.1 Tarptautiniai dokumentai	45
3.1.2 Nacionaliniai teisės aktai	46
3.2 Viktimizacijos priežasčių nustatymas ir prevencija Lietuvoje, jos efektyvumas	48
3.3 Rekomendacijos viktimizacijos mažinimui Lietuvos kurortuose	51
IŠVADOS	55
Literatūros sąrašas	58
Santrauka	61
Summary	63

IVADAS

Lietuvos patogi geografinė padėtis, gamtiniai išteklių ir atgyjanti nacionalinė turizmo rinka ypač palankios turizmo verslo plėtrai. Aktyviai vykdydama rekreacinės veiklos skatinimo programas bei naudodamasi aukščiau išvardintais privalumais, Lietuva, tampa nauju turistiniu regionu. Vis dažniau poilsį Lietuvoje renkasi ne tik Lietuvos poilsiautojai, bet ir užsienio turistai. Atvykstama ne tik į pajūrio kurotus, bet ir į Lietuvos gydyklas bei sanatorijas, sparčiai plečiasi kaimo turizmas. Sudaromos galimybės naudotis poilsinėmis, pažintinėmis, sveikatinimo bei reabilitacinėmis kelionėmis.

Nuo 2001 metų įstatymiškai buvo įteisintas kurorto statusas. Nuo 2002 m. valstybės mastu pradėta formuoti kurortų plėtros politika. Paslaugų sfera ir pajamos iš kurotinės veiklos mūsų šalyje nuolat auga, poilsiautojų daugėja. Beliktų tik džiaugtis gerėjančia paslaugų kokybe ir visuomenės gerovės šioje srityje užtikrinimu, tačiau būtent kurortuose padidėja rizika tapti nusikaltimo auka. Ne visi kurortai gali būti priskirti viktimogeninėms zonoms, tačiau kai kurie jų pagal statistinius duomenis pelnytai gali vadintis šiuo vardu. Todėl itin aktualu išskirti priežastis, kodėl kurortuose didėja nusikalstamumas, daugėja aukų, bei kokios šio reiškinio neutralizavimo galimybės.

Šiame darbe dėmesys skiriamas viktimizacijos problemoms Lietuvos kurortuose spręsti. Darbe nagrinėjama viktimogeninė situacija Lietuvos kurortuose, ieškoma būdų sumažinti tapimo auka galimybes, sušvelninti nusikaltimų sukeltas pasekmes nukentėjusiesiems. Pateikiama užsienio šalių patirtis suteikiant pagalbą nusikaltimų aukoms bei aktyvios prevencijos priemonių apžvalga. Atskirose šalyse taikomi skirtingi viktimizacijos prevencijos metodai, nes tai priklauso nuo įvairiausių socialinių, ekonominių, teisinių, religinių ir kitokių priežasčių. Kiekvienai valstybei ir net atskiram kurortui, atsižvelgiant į situacijos individualumą turi būti taikomos specialios prevencinės priemonės. Darbe pateikiamos viktimizacijos, viktimiškumo, aukos ir nusikaltimo aukos sampratos. Analizuojamas nusikalstamumas kurortuose ir viktimiškumas juose. Bandoma pateikti viktimizaciją kurortuose skatinančių veiksnių sąrašą bei pasiūlyti priemones, kaip viktimizaciją skatinančius veiksnius pašalinti arba sumažinti jų įtaką. Analizuojamas jau vykdomų prevencinių programų efektyvumas. Remiamasi tarptautinių ir nacionalinių viktimologinių tyrimų rezultatais, statistikos analize.

Darbo aktualumas ir problematika.

Darbas aktualus, nes, būtent, šiuo aspektu dar nebuvo nagrinėtas nei Lietuvos, nei užsienio teoretikų. Tiriant viktimizacijos priežastis dažniausiai susiduriama su statistinių duomenų trūkumo problema. Taip yra todėl, kad nusikaltimo atveju dažniausiai

itin didelis dėmesys kreipiamas į paties nusikaltimo padarymo aplinkybes, priežastis, nusikaltėlio elgesio priežastis ir pasekmes. Visa tai gan preciziškai fiksuojama įvairiose statistinėse lentelėse, pačioje tyrimo medžiagoje ir yra pakankamai tiksliai atspindėta statistikoje, tuo tarpu nusikaltimo auka ir jai sukeltos pasekmės, ypač jei jos neturi materialios išraiškos, lieka už oficialios statistikos ribų. Be to, užregistruotų nusikaltimų skaičiai neatspindi realios situacijos, nes dėl per mažo pasitikėjimo policija Lietuvos piliečiai vengia kreiptis į policiją¹. Kita problema, oficiali viktimologinė statistika pradėta fiksuoti tik nuo 2003 m. gegužės 8 d., kai buvo išleistas Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro įsakymas NR. 1V-160 „Dėl nusikalstamų veikų, jas padariusių asmenų bei nukentėjusių asmenų centralizuotos apskaitos instrukcijos patvirtinimo“. Tačiau ne visų reikalavimų laikomasi pildant minėtu įsakymu patvirtintą statistinę formą, todėl Lietuvoje pradėti registruoti duomenys apie nukentėjusius asmenis yra minimalūs ir netiksliai atspindi viktimizacijos lygį. Todėl viktimizacijos lygį ir mastą galima nustatyti tik apytiksliai, o jos priežastis ir veiksnius galima įvardinti remiantis užsienio šalių tyrimais ir negausia, tačiau naudinga, Lietuvos viktimologinių tyrimų medžiaga. 2004 metais Lietuvos nusikalstamumo prevencijos centro pastangomis buvo atlikta gyventojų apklausa apie jų faktinę nusikalstamų veikų patirtį per tuos metus. Remiantis apklausos rezultatais, galima būtų teigti, kad tik 11 proc. veikų, kurias gyventojai laikė nusikalstamomis jų atžvilgiu, buvo užregistruota.

Mokslinis darbo naujumas ir ištyrimo lygis

Darbo tema nebuvo išsamiai nagrinėta todėl ji aktuali ir nauja.

Darbe daugiausia remiamasi Lietuvos kriminologijos ir viktimologijos tyrimų autorių, tokių kaip G.Babachinaitė, R.Uscila,, V.Kvašys, P.Ancelis ir kt., darbais. Taip pat panaudoti Teisės instituto, Lietuvos Respublikos Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos, A.Dobrynino ir V.Gaidžio atliktų tyrimų duomenys ir išvados.

Darbe taip pat panaudoti darbai šių užsienio autorių: A.Alvazzi del Frate, A.Nilsson, F.Estrada, J.Saar, J. Van Wilsem, V.Ustinov, M.Young ir kitų. Minėtų autorių darbai šiame darbe bus naudojami tiek, kiek susiję su darbo tema bei kiek naudingi darbo tikslams pasiekti. Taip pat bus naudojamos mokslinių tyrimų ir mokslinių straipsnių, išspausdintų žurnaluose bei kituose šaltiniuose, kuriuose nagrinėjama viktimizacijos ir pagalbos aukoms tematika.

Trumpai galima pateikti Lietuvos autorių darbų, skirtų viktimologijai ir viktimizacijai, apžvalgą:

¹ Tai, kad Lietuvos gyventojai nepasitiki policija ir vengia kreiptis į ją įvykus nesunkiems nusikaltimams patvirtino Lietuvos nusikaltimų prevencijos centro atlikti tyrimai..

Prof. G.Babachinaitės monografijoje pateikiama viktimologijos mokslo problematika, viktimizacijos bei viktimiškumo sampratos, šių reiškinių klasifikacijos, pateikta kriminalinės viktimizacijos būklės Lietuvoje ir kitose šalyse analizė. Išanalizuota kriminalinės viktimizacijos prevencijos samprata, pateikta viktimizacijos prevencijos tobulinimo, rekomendacijų apžvalga, bei užsienio šalių ir Lietuvos praktikos, padedant nusikaltimų aukoms bei kompensuojant jų patirtą žalą, apžvalga.² Profesorei vadovaujant buvo atliktas Nusikaltimų aukų socialinės situacijos ir teisinės apsaugos Lietuvoje tyrimas, turintis svarbią reikšmę Lietuvos viktimologijos mokslo vystymuisi.³ Naujausia G. Babachinaitės publikacija skirta saugumo jausmo ir nusikaltimų baimės raidai Lietuvoje, itin aktuali viktimologijoje.

Dr. R.Uscilos moksliniame metodiniame leidinyje pateikiama dabartinių viktimologijos žinių sistema, jomis remiantis autorius analizuoja viktimologinę padėtį Lietuvoje.⁴ Pateikiama nusikaltimų aukų socialinės ir teisinės apsaugos Lietuvoje analizė. Akcentuojami svarbiausi viktimologijos mokslo aspektai, išsamiai atskleidžiamos viktimizacijos ir viktimiškumo sampratos, aptariama aukos ir nusikaltėlio interakcija, progresyvus aukos ir nusikaltėlio konflikto sprendimo būdas – mediacija. Tai vienas naujausių lietuvių autorių darbų skirtų viktimologijos mokslui. Taip pat aktualūs šio autoriaus darbai ir tyrimai aukos ir nusikaltėlio interakcijos, aukos inversijos, aukos ir nusikaltėlio mediacijos, nusikaltimo aukų teisių apsaugos ir jų įgyvendinimo, atskirų aukų grupių viktimologinių tyrimų srityse.⁵

Kadangi Lietuvoje nebuvo nagrinėta nusikalstamumo ir viktimizacijos Lietuvos kurortuose problema, taip pat nebuvo bandoma tirti, kokie veiksniai įtakoja padidėjusį viktimiškumą kurortuose, kokie asmenys labiausiai rizikuoja tapti aukomis atostogų ar reabilitacijos kurorte metu ir kokios to priežastys, šiame darbe bus bandoma šias

² Babachinaitė G. Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai. Monografija. – Lietuvos teisės akademija, Vilnius, 2000. Prof. G Babachinaitės publikuotų darbų kiekis ir jų reikšmė Lietuvos kriminologijos mokslui išpūdinga. Jai vadovaujant buvo atliktas Nusikaltimų aukų socialinės situacijos ir teisinės apsaugos Lietuvoje tyrimas, turintis svarbią reikšmę Lietuvos viktimologijos mokslo vystymuisi.

³ Taip pat atlikta daug kriminologinių ir viktimologinių tyrimų

⁴ Uscila R. Viktimologijos pagrindai. Nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje. Mokslinis metodinis leidinys.-, Vilnius:NPLC, Mokslo aidai, 2005.

⁵ R. Uscila yra publikavęs šiuos darbus: Pagyvenusių žmonių viktimizacija Lietuvos kaimuose ir vienkiesiuose: viktimologinė analizė // Jurisprudencija. – Vilnius, 2005, T. 70 (62); Aukos – vaiko ir smurtautojo inversija // Pedagogika – Vilnius, 2005. T. 77; Nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje: situacijos vertinimas // Jurisprudencija. – Vilnius, 2004, T. 59 (51); Nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo Lietuvoje vertinimas (tyrimas) // Teisės problemos. – Vilnius, 2004/4 (46); Aukos ir nusikaltėlio inversija: viktimologinė analizė // Jurisprudencija. - Vilnius, 2003, t. 47(39); Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija Skandinavijos šalyse. // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2002. T. 29 (21); Nusikaltimo aukos - nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai. // LTU mokslo darbai, Jurisprudencija, Vilnius 2001, T 20 (12). Taip pat aktyviai dalyvavo Lietuvoje atliekamų viktimologinių tyrimų parengime ir analizėje, aktyviai veikia nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centre.

problemas nagrinėti ir susisteminti statistinius duomenis bei pateikti išvadas ir siūlymus aktualiais klausimais.

Darbo objektas - viktimizacija Lietuvos kurortuose.

Darbo tikslas- išanalizuoti viktimizacijos Lietuvos kurortuose situaciją ir pateikti pasiūlymus dėl jos mažinimo.

Darbo uždaviniai:

- pateikti viktimizacijos Lietuvos kurortuose situacijos analizę;
- sudaryti viktimizaciją kurortuose skatinančių veiksnių sąrašą;
- iširti, kokią įtaką viktimizacijai daro kurorto tipas;
- sudaryti kurorto aukų viktimologinį portretą;
- pateikti viktimizacijos prevencijos priemonių, taikomų užsienio šalyse ir Lietuvoje, apžvalgą;
- suformuluoti rekomendacijas viktimizacijai Lietuvos kurortuose mažinti.

Darbe keliamos tokios *hipotezės*:

Pirma, kurortiniuose miestuose viktimizacija yra didesnė dėl jų ypatingos paskirties, sezoniškai atvykstančių poilsiautojų srauto bei poilsiautojų viktimogeninių elgesio pokyčių.

Antra, skirtingos paskirties kurortų viktimizacijos mastas skiriasi, didžiausia tikimybė tapti auka yra pajūrio kurortuose, mažiausia sanatorinio gydymo paskirties kurortuose.

Trečia, pašalinus kai kuriuos viktimizaciją skatinančius veiksnius, tinkamai organizuojant policijos pareigūnų veiklą kurortuose sezono metu, šviečiant visuomenę apie jos teises nusikaltimo atveju ir informuojant kaip reikia elgtis pavojingose situacijose, galima žymiai sumažinti viktimizacijos pavojų.

Darbe naudojami metodai:

Mokslinės literatūros analizės metodas naudojamas iširti jau esamą teorinę medžiagą viktimologijos, viktimizacijos ir viktimologinių tyrimų srityje, siekiant sužinoti, kokios sritys jau analizuotos moksliniais metodais, kokie rezultatai gauti, kokios išvados padarytos.

Lyginamasis metodas naudojamas lyginant įvairių autorių, mokslininkų, taip pat teisės aktų pateiktą informaciją. Taip pat labai svarbus lyginant nusikalstamumo ir viktimizacijos rodiklius ir jų kitimo tendencijas laike, norint nustatyti, kokiomis sąlygomis, koku laikotarpiu nusikalstamumo ir viktimizacijos situacija pablogėja ar pagerėja.

Sisteminės analizės metodas naudojamas tiriant viktimologijos vietą socialinių mokslų sistemoje, viktimizacijos veiksnių įtaką nusikalstamumo augimui, viktimologinės

ir kriminalinės statistikos santyki, taip pat nagrinėjant skirtingų autorių keliamas problemas, ieškant šių problemų sprendimo būdų bei darant darbo išvadas.

Apibendrinimo metodas naudojamas darbo išvadoms suformuoti.

Loginis ir tyrinėjimo metodai naudojami apdoroti gautus teorinius ir statistinius duomenis, daryti išvadas.

Statistinis metodas naudojamas, tiriant kriminalinės bei viktimologinės statistikos duomenis. Šių statistinių duomenų analizės dėka grindžiamos darbo išvados.

Darbe naudojamos *sąvokos*:

Viktimologija- kompleksinis mokslas apie auką, jos atsiradimo priežastis, aukos ir nusikaltėlio santyki, žalos, padarytos nusikalstama veika, atlyginimo būdus bei kitus šio mokslo dalykui priskirtus reiškinius, naudojantis įvairių socialinių mokslų, tokių kaip sociologija, psichologija ir kt., metodologiją bei kuriantis ir tobulinantis savus metodus.

Viktimizacija - sudėtingas socialinis tapimo auka procesas, sukeliantis neigiamus padarinius, kurie gali būti teštinio pobūdžio, išreikšti objektyvia forma arba pasireiškiantys subjektyviais aukos išgyvenimais. Viktimizacija apima tiesioginius ir netiesioginius tapimo auka proceso padarinius, todėl išskiriama pirminė ir antrinė viktimizacija. Pakartotinė viktimizacija priklauso nuo aukos arba vietos viktimiškumo.

Viktimiškumas - tai tikimybė tapti auka, kurią lemia subjektyvių asmens savybių, jo elgesio bei objektyvių aplinkybių visuma.

Auka - asmuo, patyręs kokių nors neigiamų socialinių padarinių, kurie gali pasireikšti kaip socialinė žala, nuostoliai dėl neigiamo poveikio asmens sveikatai, turtui bei aplinkai. Nusikaltimo auka - tai asmuo, patyręs žalą dėl kito asmens pavojingos, priešingos teisei veikos. Nusikaltimo aukos samprata apima visas viktimizacijos stadijas. Nukentėjusysis - asmuo, dalyvaujantis visuomeniniuose santykiuose, saugomuose nacionalinių ar tarptautinių įstatymų, užtikrinančių galimybę naudotis subjektinėmis teisėmis ir įgyvendinti savo interesus, kuriam įstatymų nustatyta tvarka suteiktas nukentėjusiojo teisinis statusas.

Kurortai - tai gyvenvietės su gerai išvystyta specialia gamtinių gydomųjų išteklių naudojimo, turizmo bei poilsio infrastruktūra, kurioms LR Seimas suteikė kurorto statusą.

I. VIKTIMIZACIJOS TEORINIAI PAGRINDAI

1.1 Viktimizacijos samprata ir klasifikacija

Prieš pateikiant viktimizacijos sampratą reikėtų trumpai apžvelgti, kas yra pati viktimologija ir kodėl ši mokslo sritis bei jos tyrinėjimų rezultatai, jos pasiūlytos priemonės yra aktualūs mažinant aukų skaičių bei, tuo pačiu, nusikalstamumą.

Kriminologijos mokslas tiria nusikalstamumą ir visuomenės reakciją į jį⁶. Kriminologijos dalykas - nusikaltėlių asmenybės kriminologinės savybės, nusikaltimų atsiradimo priežastys, nusikalstamumas. Tačiau ne visada nusikaltėlio veiksmai sąlygojami tik jo asmeninių savybių. Dažnai nusikaltėlio veiksmų atsiradimą lemia ir nukentėjusysis, kuris savo neatsargiu, patikliu elgesiu ar būdamas pažeidžiamos būsenos, gali išprovokuoti nusikaltėlį sudaryti situaciją nusikaltimui kilti arba palengvinti nusikaltimo padarymą, pasunkinti nusikaltimo pasekmes. Taigi, be nusikaltėlio visada yra ir kita nusikaltimo šalis - nusikaltimo auka, kurios vaidmuo nusikaltime nevienareikšmis. Siekiant ištirti aukos fenomeną, nustatyti tapimo auka priežastis, atsirado nauja mokslo šaka - viktimologija⁷. Aktyvūs viktimologiniai tyrinėjimai ir naujo mokslo postulatai susiformavo XX amžiaus viduryje⁸. Lietuvoje aktyvūs viktimologiniai tyrimai pradėti vystyti 10 - ajame XX a. dešimtmetyje, nors atskirų straipsnių viktimologijos tema buvo publikuojama ir anksčiau.

Viktimologija yra socialinis mokslas. Analizuojant pavadinimo kilmę, galima teigti, kad viktimologija yra mokslas apie auką. Auka, pasak prof. G. Babachinaitės, suprantama kaip „subjektas, kuris patyrė žalą, neteisębę, sunkų išmėginimą“⁹. Viktimologijoje kalbama apie nelaimingų atsitikimų, ligų (pvz. vėžio, AIDS, maro ir kt.), stichijų (pvz. potvynių, gaisrų, žemės drebėjimų ir kt.), diskriminacijos (pvz. lytinės, rasinės, religinės) bei teisės pažeidimų aukas. Šiame darbe daugiau dėmesio skirsime nusikaltimo aukos analizei. Manoma, kad nėra nusikaltimo, kuriame nebūtų aukos, t.y. nusikaltimu visuomet padaroma žala, tik kartais ji padaroma tiesiogiai, kartais netiesiogiai. Pavyzdžiui, jei nusikaltimo objektas - daiktas, visuomet yra jo savininkas, kuriam padaroma žala, jei nusikaltimo objektas - viešoji tvarka, auka - visuomenė, nes pažeistas jos interesas - saugumas. Žala aukai gali pasireikšti kaip emociniai ir dvasiniai išgyvenimai arba kaip materialinė žala.

⁶ Justickis V. Kriminologija. Vadovėlis. I dalis – Vilnius:LTU Standartų spaustuvė, 2001. P 10.

⁷ Pavadinimas „viktimologija“ - tai dviejų žodžių junginys: lotyniškojo - „victima“, kas reiškia auka, ir graikiškojo- „logos“ - mokslas.

⁸ Vienu pirmųjų viktimologijos mokslo pradininkų laikytinas Hans fon Henting, kuris 1948 m. išleido savo knygą „The Criminal and His Victim“, kurioje sistemingai pateikė nusikaltimo aukos potyrius ir išskėlė aukos, kaip aktyvaus nusikaltimo dalyvio teoriją, kur pabrėžė, kad dažnai pati auka tampa nusikaltimo provokatoriumi arba bent jau katalizatorium.

⁹ Babachinaitė G. Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai (monografija). Lietuvos teisės akademija -Vilnius, 2000. P.6.

Viktimologija tyrinėja skirtingas socialines grupes, socialinius gyventojų sluoksnius, kurie patiria skirtingą žalą, gali tapti skirtingų nusikaltimų aukomis. Viktimologijos dalykas yra įvairialypis, jį sudaro skirtingos prigimties socialiniai reiškiniai.

Ištyrus įvairių autorių pateikiamą viktimologijos dalyko sandarą¹⁰, galima būtų teigti, kad viktimologijos dalykas, tai :

- *Auka*: jos asmenybės ypatumai, viktimologiniai požymiai, elgesys ir vaidmuo viktimizacijos procese;
- *Viktimizacija ir viktimiškumas*: nustatomas viktimizacijos lygis, atliekami viktimologiniai tyrimai, kuriama ir tobulinama jų metodologija;
- *Aukos ir nusikaltėlio sąveika*: interakcija ir jos įtaka viktimizacijos procesams, aukos ir nusikaltėlio inversija;
- *Žala*: jos samprata, rūšys, žalos atlyginimas, viktimizacijos sąnaudos ir jų kompensavimas;
- *Konflikto tarp aukos ir nusikaltėlio sprendimas*: mediacija ir kiti būdai;
- *Viktimologinė prevencija*: jos samprata, sistema, rūšys, klasifikavimas;
- *Pagalba aukoms*: jos rūšys, ypatumai, atitinkamos socialinių paslaugų infrastruktūros sukūrimas.

Viktimologija gali būti suprantama ir siaurąja prasme, kaip mokslas apie nusikaltimo aukas. Tačiau dauguma mokslininkų pasisako už platų tyrimo dalyką. Pažymėtina, kad nuo to, kokia prasme traktuosime viktimologiją, priklausys ir tai, ar viktimologiją laikysime atskiru, savarankišku mokslu ar priskirsime ją prie kriminologijos mokslo, kaip vieną šio mokslo krypčių.

Viktimologijos mokslas neabejotinai turi savo tyrinėjimo dalyką, tačiau savo tyrinėjimo metodų viktimologijos mokslas neturi. Viktimologija remiasi kitų socialinių mokslų, tokių kaip sociologija, psichologija, metodologija ir pan. tyrinėjimo metodais. Tačiau atliekant viktimologinius tyrimus, kuriamos ir tobulinamos metodikos, skirtos būtent šiam mokslui.

Vienas aktyviausių šiuo metu viktimologijos teorijos puoselėtojų, daug dėmesio skyręs viktimologiniams tyrimams Lietuvoje, doc.dr. R.Uscila pagal tyrimo dalyką išskiria savarankiškas viktimologijos kryptis ir nurodo, kad viktimologija gali būti: kriminalinė,

¹⁰ Įvairių šalių viktimologai linkę išskirti skirtingas viktimologijos dalyką sudarančias problemas, vieni siaurina viktimologijos dalyką, kiti pasisako už platesnį tiriamų problemų ratą. Kadangi šiame darbe šiai mokslinei diskusijai negalima skirti daugiau dėmesio, pateikiama autoriaus apibendrinta dalyko sandara, remiantis mokslinėje literatūroje dažniausiai viktimologijos dalykui priskiriamomis problemomis. Pabrėžiama, kad šis sąrašas nėra baigtinis ir viktimologijoje nagrinėjama daugiau problemų, kurias mokslininkai taip pat priskiria jos dalykui, pvz. socialinė.

genderinė, juvenalinė, deliktinė, trauminė, psichinė- psichologinė, penitencinė, katastrofinė ir suicidologinė.¹¹

Dėl tokios tyrimo sričių įvairovės viktimologija negali būti tik mokslas apie nusikaltimo auką, tai kompleksinis mokslas, sistemiškai analizuojantis savo dalykui priskirtas sritis, tam pasitelkdamas įvairių mokslų žinias ir metodus, apdorojantis jų duomenis bei informaciją.

Viktimologijos mokslui vystantis šiomis kryptimis ir pateikiant tyrimų rezultatus, formuluojant rekomendacijas, rengiant priemones viktimizacinių procesų mažinimui, galima tikėtis praktinių rezultatų. Viktimologų pasiūlytų priemonių viktimiškumo mažinimui svarba pasireiškia moderniojoje visuomenėje. Dar visai neseniai visuomenės ir jos atskirų individų saugumo užtikrinimas buvo orientuotas tik į baudžiamojo poveikio priemonių tobulinimą, tik į nusikaltimo subjekto atsiradimo ir nusikaltėlio asmenybės formavimosi aplinkybių tyrimą. Tačiau šiuolaikinė visuomenės saugumo užtikrinimo koncepcija pasikeitė. Nusikaltimų prevencija pradeda vertinti ir įgyvendinti per potencialių aukų ir viktiminių situacijų mažinimo prizmę. Viktimologinio poveikio priemonių taikymas yra humaniškas bei perspektyvus būdas mažinti nusikalstamumą. Viktimologinis šios problemos sprendimas grindžiamas žmonių savisaugos jausmu, kuris gali būti laikomas vidiniu viktimologijos vystymosi generatoriumi. Viktimologinio poveikio nusikalstamumui kryptį palaikė mokslininkai ir visuomenė, atsirado daugybė populiarių straipsnių ir metodikų savęs, šeimos bei turto apsaugojimo nuo nusikalstamų kėsinių tema. Buvo pradėti leisti specialūs viktimologijai skirti žurnalai, radio bei televizijos laidos. Valstybiniu lygmeniu patvirtintos įvairios aukų rėmimo ir apsaugos programos, susibūrė viktimologų draugijos, nukentėjusiųjų nuo įvairių nusikalstamų veikų asociacijos. Viktimologinių priemonių poveikis yra žymiai efektyvesnis, kai jos taikomos kartu su kitomis priemonėmis, nes remiasi novatoriškais sprendimais, taikomos itin dideliame ratui asmenų bei situacijų.¹²

Apibendrinant galima būtų daryti išvadą, kad viktimologija, kaip pakankamai jaunas mokslas, vis labiau įsitvirtina kitų socialinių mokslų sistemoje, turi savarankišką tyrimo objektą, dalyką, kuria savo metodologiją ir atlieka savas funkcijas, kurios daugeliu atvejų gali būti siejamos su kriminologijos mokslu, tačiau dažniausiai išėina už jo ribų ir negali būti priskiriamos kitiems mokslams, tad turi būti laikomas savarankišku mokslu ir traktuojamas plačiąja prasme.

¹¹ Plačiau apie viktimologines kryptis Žr. Uscila R. Viktimologijos pagrindai: nusikaltimo aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje. –Vilnius, 2005. P.10-13

¹² Viktimologinė prevencija, jos taikymo sritys ir priemonės, taip pat jos naudojimas kurortuose ir efektyvumas, bus analizuojami trečiojoje šio darbo dalyje, todėl dabar plačiau neaiškinami.

Viena svarbiausių definicijų viktimologijoje yra viktimizacija. Šiam reiškiniui skiriamas itin didelis dėmesys ir jis tyrinėjamas įvairiais aspektais.

Viktimizacija - tai socialinis procesas, dėl kurio sukeltų padarinių atsiranda auka.¹³ Viktimizacija pasireiškia kaip dinaminis procesas, kai asmuo patiria neigiamus potyrius ir tampa auka. Tačiau viktimizacija apima ne tik patį procesą, bet ir jo padarinius. Viktimizacijos proceso padariniai - tai asmens patirta žala, patirta iškart viktiminio įvykio metu ir po jo, o tai pat po kurio laiko atsiradę poveikiai, vienaip ar kitaip pakeitę asmens vidinę būseną ir normalią gyvenimą. Todėl teisingas G. Babachinaitės teiginys, kad viktimizacija yra išorinė (turint galvoje auką) tapimo auka proceso priežastinių ryšių charakteristika, objektyvių ir subjektyvių veiksmų visuma.¹⁴ Nurodoma, kad viktimizacija išryškina tapimo auka, taip pat ir tapimo nusikaltimo auka priežastis, taigi ji yra socialinis viktimogeninis procesas.¹⁵

Pažymėtina, kad viktimizacija yra sudėtingas tapimo auka procesas. Jis yra tęstinio pobūdžio ir priklauso nuo subjektyvių aukos asmenybės savybių bei konkretaus nusikaltimo sąlygotų objektyvių viktimogeninių veiksmų. Oficialioji statistika fiksuoja tiesiogiai nusikaltimo darymo metu sukeltas pasekmes aukai, tačiau to, kas vyksta po nusikaltimo, kokius viktimizacijos padarinius jis sukelia aukai, oficialioji statistika nefiksuoja, nors visiems suprantama, kad viktimizacijos poveikis trunka ilgiau, nei nusikalstamos veikos poveikis. Pavyzdžiui, asmuo buvo apiplėštas prie savo namų. Jam buvo grasinta peiliu, nuo peilio geležtės liko nedidelis įbrėžimas. Teisėsaugos pareigūnai sugavo plėšikus, gražino atimtą turtą, įbrėžimas užgijo, tačiau asmens patiriamas nesaugumo jausmas ir aplinkos baimė liko ir auka ją patiria kiekvieną kart prisitardamas prie namų. Oficialioji statistika tai pat nefiksuoja ir šio įvykio liudytojų neigiamų potyrių bei atsiradusių padarinių.

Viktimizacijos procesas gali būti skiriamas į tris etapus (stadijas):

- Priešviktimizacinis
- Viktimizacinis
- Poviktimizacinis.¹⁶

Dažniausiai tyrėjus domina tik viktimizacinis etapas, t.y. pats viktiminis įvykis, nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės, objektyvioji viktiminio įvykio pusė. Pasekmės vertinamos tik veikos kvalifikavimo prasme, t.y. tiek, kad būtų tinkamai įvertinta nusikaltimo subjekto kaltė, tiksliai nustatytas kaltininkas ir jo veiksmų priežastys. Priešviktimizacinis konflikto tarp aukos ir kaltininko etapas bei pačios aukos elgesys dažniausiai lieka neįvertinti.

¹³ Uscila R. Viktimologijos pagrindai: nusikaltimo aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje. –Vilnius, 2005. P.25

¹⁴ Babachinaitė G. Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai (monografija). Lietuvos teisės akademija-Vilnius, 2000. P.12.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Plačiau žr. Uscila R. Viktimologijos pagrindai: nusikaltimo aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje. –Vilnius, 2005. P.25

Nors nusikaltimo auka yra viena iš nusikaltimą lemiančių elementų¹⁷.

Vertinant viktimizaciją plačiaja prasme, tyrimui aktualūs visi viktimizacijos etapai, nuo pat konflikto užuomazgų iki vėliausių jo sukeltų pasekmių. Tik visapusiškai ištyrus viktimogeninį įvykį (nuo priešistorės iki pasekmių), galima tiksliai nustatyti tapimo auka priežastis, aukos potyrių pasekmes bei jų šalinimo galimybes. Net ir tinkamam nusikaltimo kvalifikavimui svarbu, koks buvo aukos elgesys iki nusikaltimo padarymo, jei jis privedė iki tokio rezultato. Taip pat svarbus postviktimizacinis etapas, nes jame išryškėja realūs nusikaltimo mastai ir realiai (ne konkrečiai) jo padaryta žala.

Viktimizacija pagal savo poveikio apimtį bei pasekmių atsiradimo laiką, gali būti skirstoma į pirminę, antrinę, tretinę ir t.t.

Pirminė viktimizacija- tai tiesioginiai nuostoliai, žala, kurią patyrė konkretus asmuo ar asmenys dėl viktiminio įvykio.¹⁸ Taigi pirminė viktimizacija apima konkrečią auką ir konkrečią jai padarytą žalą. Pavyzdžiui, svetimo turto sunaikinimo atveju, įvertinama tik tiesiogiai nukentėjusiojo - turto savininko - patirta materialinė žala, t.y. sunaikintas turtas įvertinamas konkrečia suma. Į tiesioginę žalą nėra įskaičiuojama materialinė žala, kurią nukentėjusysis patirs dėl sunaikinto turto pakeitimo kitu, nėra net užsimenama apie nukentėjusiojo patirtus emocinius išgyvenimus dėl turto netekimo, fizinius nepatogumus, su kuriais jis, jo šeimos nariai ar jo darbuotojai susidurs nesant sunaikinto turto, neįvertinant laiko, kuris bus sugaištas atstatant viską į pradinę ar panašią padėtį, kaštų.

Antrinė viktimizacija apima priežastis, visus neigiamus padarinius, kilusius dėl viktimizacijos, tačiau neturinčius tiesioginio priežastinio ryšio su viktiminiu įvykiu. Antrinė viktimizacija apima socialinę, fizinę, dvasinę, moralinę materialinę žalą, kurią patiria ne tik pati auka, bet ir jos artimieji, įvykio liudininkai, kiti asmenys bei visuomenė apskritai. Doc.dr. R.Uscila išskyrė formas, kuriomis ir per kurias gali pasireikšti antrinė viktimizacija, tai:

- Netinkamas teisminis bylos nagrinėjimas;
- Atsisakymas arba netinkamas bylos tyrimas ikiteisminio tyrimo metu;
- Žiniasklaidos veikla;
- Kitos formos.

Minėtas antrinės viktimizacijos išraiškos formų sąrašas nėra baigtinis, nes antrinė viktimizacija gali pasireikšti labai įvairiomis formomis, skirtingais lygiais ir jos pasekmės gali būti skirtingo masto.¹⁹

¹⁷ Hans von Hentig. Criminal and His Victim: Studies in the Sociobiology of Crime The Victim's Contribution to the Genesis of the Crime. – 1948. P. 436.

¹⁸ Uscila R. Viktimologijos pagrindai: nusikaltimo aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje. – Vilnius, 2005. P.27

¹⁹ Plačiau apie viktimizacijos formas skaityti antroje ir trečioje dalyje, kur aptariami viktimizacijos kurortuose ypatumai ir pasireiškimo formos.

Pagal veikimo pobūdį, viktimizacija gali būti akivaizdi arba latentinė (užslėpta).

Prof. G.Babchinaitė pagal bendriausią viktimizacijos lygių charakteristiką, išskiria:

- 1) individo (individualiają) viktimizaciją;
- 2) formalaus kolektyvo (pvz., juridinio asmens);
- 3) socialinės grupės (pavadinimas santykinis);
- 4) visuomenės;
- 5) valstybės (nacionalinis ir tarptautinis aspektai) ir
- 6) globalinę viktimizaciją.²⁰

Pagal viktimizacijos mastą, išskiriama individualioji, grupinė ir masinė viktimizacija. Masinė viktimizacija apima visuomenės, valstybės ir globalinės viktimizacijos lygius. Manytina, kad tokia klasifikacija teisinga, nes išskiria viktimizacijos proceso daromą poveikį aukoms, jo lygį ir mastą. Toks išskyrimas leidžia imtis atitinkamo masto priemonių sprendžiant viktimizacijos prevencijos klausimus, t.y. jei viktimizacijos procesas ir jo padariniai apsiriboja individualia viktimizacija, tai reikia imtis individualios viktimizacijos prevencijos priemonių ir šalinti individui kylančias viktimizacijos pasekmes.

2005 m. atlikto viktimologinio tyrimo²¹ rezultatai parodė, kad 2004 m. nuo įvairių nusikalstamų veikų nukentėjo 16 proc. apklaustų asmenų, iš jų dauguma nukentėjo vieną kartą, tačiau net 9,5 proc. teigė, kad nuo nusikalstamų veikų nukentėjo du ir daugiau kartų. Taigi beveik kas dešimtas asmuo patyrė pakartotinę viktimizaciją. Jei asmuo pakartotinai nukentėjo nuo tos pačios nusikalstamos veikos rūšies (pavyzdžiui per metus buvo du kartus apvogtas), tai jis patyrė rūšinę pakartotinę viktimizaciją. Jei per tiriamąjį laikotarpį asmuo nukentėjo nuo skirtingų nusikalstamų veikų, tačiau nuo tų pačių asmenų ar toje pačioje vietoje, tai jis patyrė nerūšinę pakartotinę viktimizaciją. Tam, kad pakartotinę viktimizaciją būtų galima neginčijamai vadinti pakartotine, o ne atsitiktine, patirtus viktiminius įvykius turi skirti trumpas laiko tarpas. Užsienio viktimologai dažniausiai siūlo apklausti asmenis apie tai, kas jiems nutiko per pastaruosius 6 mėnesius arba per vienerius metus, nes didesnis laiko tarpas mažina pakartotinės viktimizacijos tikimybę.

Pakartotinės viktimizacijos tyrimui ir prevencijai skiriamas ypatingas dėmesys, nes kriminologiniais ir viktimologiniais tyrimais nustatyta, kad viktimizaciją patyręs asmuo tampa viktimiškesnis, t.y. jis vėl rizikuoja tapti nusikaltimo auka. Prof. K.Pease nurodo, kad viktimizacija yra geriausia prielaida kitai viktimizacijai.²² Išanalizavus užsienio viktimologinių

²⁰ Babachinaitė G. Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai (monografija). Lietuvos teisės akademija-Vilnius, 2000. P.13

²¹ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005 metų viktimologinis tyrimas „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais“ – Vilnius, 2005. Paimta iš <http://www.nplc.lt>

²² Pease K. Repeat Victimization: Taking Stock. Crime detection and Prevention Series Paper 90. - Police Research Group- London,1998. P. 3.

tyrimų rezultatus, galima būtų nurodyti, kad pagrindinės priežastys, dėl kurių asmenys patiria pakartotinę viktimizaciją, yra:

- individualios aukos savybės;
- viktiminė vieta;
- viktiminė situacija.

Lietuvoje atlikti viktimologinių tyrimų rezultatai rodo, kad labiausiai tikėtina pakartotinė viktimizacija vagystės išilaužus, automobilio vagystės, vagystės iš būsto, buitinio smurto, seksualinės prievartos atveju. Pirmajai nusikalstamų veikų grupei aktualus nusikaltimo objektas- turtas, antrai – auka. Nusikaltėliai dažniausiai grįžta prie „lengvų“ aukų, bei į tas vietas, kuriose patogiu vykdyti nusikaltimus. Pakartotinę viktimizaciją lemia aukos viktimiškumas. Aukos, kartą nukentėję nuo nusikaltimo ir neišsiaiškinusios viktimizacijos priežasčių, nekeisdamos savo viktimiškų savybių, rizikuoja vėl tapti aukomis. Pavyzdžiui, asmuo, piktnaudžiaujantis alkoholiu, tampa „lengva“ plėšimo auka net mažamečiams vaikams. Taip pat silpnas žmogus, gyvenantis su smurtautoju, yra „lengva“ auka tol, kol nenutraukia santykių su nusikaltėliu arba, kol nepasikeičia savo asmeninių galimybių duoti atkirtį. Taip pat pastebima, kad į kai kurias transporto priemones ypač dažnai įsilaužia vagys dėl apsaugos priemonių nebuvimo ar dėl nuolat paliekamų daiktų. Todėl svarbu nustatyti viktimizacijos priežastis jau patį pirmą kartą, kai asmuo patyrė viktimizaciją, nes laiku nesiėmus savisaugos priemonių, asmuo rizikuoja patirti viktimizacijos proceso padarinius pakartotinai.

Apibendrinant, galima teigti, kad *viktimizacija* - sudėtingas socialinis tapimo auka procesas, sukeliantis neigiamus padarinius, kurie gali būti tęstinio pobūdžio, išreikšti objektyvia forma arba pasireiškiantys subjektyviais aukos išgyvenimais. Viktimizacija apima tiesioginius ir netiesioginius tapimo auka proceso padarinius, todėl išskiriama pirminė ir antrinė viktimizacija. Pakartotinė viktimizacija priklauso nuo aukos arba vietos viktimiškumo.

1.2 Viktimiškumo samprata ir viktimizaciniai veiksniai

Viktimiškumas yra neatsiejama viktimizacijos proceso dalis. Kaip jau minėta anksčiau, viktimizaciją sąlygoja asmens viktimiškumas.

Viktimiškumas - tai asmens pažeidžiamumas - tikimybė (rizika ir net polinkis) tapti nusikaltimo auka, kuriai įtakos turi ir asmens vidinės savybės, bruožai ir elgesys, būseną

(laikina arba pastovi), patirtis, socialiniai vaidmenys, turimas socialinis statusas.²³ Tokia viktimiškumo samprata yra išsami ir pilnai atskleidžianti jo esmę. Viktimiškumas suprantamas kaip tikimybė tapti auka. Tikimybę tapti auka padidina arba sumažina jos subjektyvios savybės.

Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad viktimiškumas yra vidinė aukos būsenos charakteristika, vidinė aukos savybė, tikimybės tapti auka išraiška, aukos polinkis tapti auka dėl vienokių ar kitokių jai būdingų priežasčių (objektyvių arba subjektyvių aplinkybių).²⁴

Kitų autorių nuomone, viktimiškumu galima laikyti ir valstybės ar visuomenės nesugebėjimą užtikrinti savo piliečių saugumo.²⁵ Ši pozicija yra įdomi ir iš dalies teisinga, jei viktimiškumą vertinsim plačiąja prasme. Neskiriant pakankamai dėmesio ir priemonių bendram visuomenės saugumui užtikrinti, arba netinkamai vykdant saugumo politiką, visuomenė ir kiekvienas jos narys atskirai turi didesnę tikimybę tapti auka, nei saugioje valstybėje. Šiuo metu pastebimas rezonansinių bylų padaugėjimas ir chaotiškas saugumą užtikrinančių priemonių priiminėjimas, reaguojant į konkrečius faktus, o ne į nuodugnią situacijos analizę ir ilgalaikių saugumą užtikrinančių priemonių priėmimą. Praretėjus policijos pareigūnų gretoms, žiniasklaidai tendencingai nušviečiant rezonansinių nusikaltimų atvejus, atkreipiant dėmesį tik į neigatyvius reiškinius ir valstybės neveiklumą užtikrinant jos piliečių teises, visuomenės saugumo jausmas sumažėjęs. Daugiau nesaugūs, nei saugūs jaučiasi kas trečias respondentas, nesaugūs - kas aštuntas. 37 proc. apklaustųjų nesijaučia saugūs, bet nesaugumo būsenos taip pat nekonstatuoja.²⁶ Tačiau padidėjęs nesaugumo jausmas dar neapsprendžia to, kad tas, kuris jaučiasi nesaugus, taps nusikaltimo auka. Tikimybė tapti nusikaltimo auka didėja esant viktimiškumą didinančioms asmens savybėms ir viktimologiniams veiksniams.

Priklausomai nuo esamų viktimologinių veiksnių „puokštės“, viktimiškumas, arba tikimybė tapti auka, gali būti nedidelis, normalus, vidutinis, padidėjęs. Kuo mažiau veiksnių, lemiančių viktimiškumą, tuo tikimybė tapti auka mažesnė. Kuo viktimologinių veiksnių koncentracija didesnė, tuo labiau viktimiškumas yra padidėjęs. Tačiau negalima sakyti, kad itin viktimiškas subjektas būtinai taps auka. Padidėja tik jo rizika tapti auka, tačiau ar viktiminis įvykis įvyks, ar ne, priklauso nuo daugybės faktorių. Jei vertintume masiniu lygmeniu, tai

²³ Useila R. Viktimologijos pagrindai: nusikaltimo aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje. – Vilnius, 2005. P.30

²⁴ Babachinaitė G. Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai. Monografija. Lietuvos teisės akademija-Vilnius, 2000. P.12.

²⁵ Черных Н.С. Виктимологическая практика и культура общества// Преступность и культура.- Москва, 1999.

²⁶ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005 metų viktimologinis tyrimas „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais“ – Vilnius, 2005. Paimta iš <http://www.nplc.lt>

galėtume drasiai teigti, kad neišvengiamai dalis gyventojų taps aukomis (remiantis viktimologinių tyrimų duomenimis – apie 16 proc.), tačiau kad tai bus konkrečiai tas ar kitas asmuo, teigti negalime.

Viktimologiniai veiksniai ir viktiminės savybės sudaro asmens viktimiškumo turinį. Pačia bendriausia prasme, viktimiškumas susideda iš:

- subjektyvių veiksnių (asmeninių savybių, patirties ir kt.);
- objektyvių veiksnių (pati situacija, profesinė veikla ir kt.);
- asmens elgesio (neatsargumas, agresyvumas, amoralumas ir kt.)
- mikro ir makro aplinkos.

Išskiriamos tokios pagrindinės aukos savybių grupės, įtakojančios asmens viktimizaciją, tai :

- aukos socialinės ir demografinės savybės;
- aukos sąveikų kompleksas;
- aukos teisinių savybių kompleksas;
- aukos psichologinės savybės;
- aukos moralinės ir vertybinės savybės;
- aukos vizualinės savybės.²⁷

Derėtų aptarti šias savybių grupes detaliau.

Pirmajai grupei priskiriamos tokios demografinės savybės kaip asmens lytis ir amžius. Įvairūs viktimologiniai tyrimai rodo, kad labiausiai viktimiškos pagal amžių yra pagyvenusio amžiaus žmonių (nuo 60 metų), vaikų ir nepilnamečių (iki 18 metų), jaunų asmenų: vyrų (nuo 18 iki 35 metų) bei moterų (nuo 21-39 m.) grupės. Pagal lytį labiausiai viktimizuota yra moteriškoji lytis, kuri viktimologinių tyrimų duomenimis ir jaučiasi nesaugiausia.

Kaip socialinės asmens savybės, lemiančios jo viktimiškumą, nurodomos aukos išsilavinimas ir turtinė padėtis. Pastebėta, kad tam tikrų nusikaltimų tapimo aukomis tikimybės padidėjimas priklauso nuo asmens išsilavinimo. Pavyzdžiui, turtinių nusikaltimų aukomis dažniausiai tampa asmenys, turintys aukštesnį ir aukštąjį išsilavinimą, o smurtinių nusikaltimų aukomis dažniau tampa vidurinę ar profesinį išsilavinimą turintys asmenys. Turtinė asmens padėtis taip pat lemia, kokio nusikaltimo auka labiausiai tikėtina tapti. Turtinių nusikaltimų aukomis dažniau tampa vidutinės ir didesnes nei vidutinės pajamas turintys asmenys.

²⁷ Išskirta pagal R. Uscilos pateiktą klasifikaciją. Uscila R. Viktimologijos pagrindai: nusikaltimo aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje. –Vilnius, 2005. P.30

Antra grupė apima aukos įvairių sąveikų kompleksą. Tai aukos sąveika su nusikaltėliu, jos sąveika su trečiaisiais amenimis bei aukos sąveika su aplinka. Pavyzdžiui, nustatyta, kad dažniausiai smurtinio nusikaltimo aukos yra pažįstamos su nusikaltėliu, turėjo su juo kontaktų ar palaikė santykius.

Trečiajai grupei – socialinėms - funkcinėms savybėms - joms priskiriamos aukos statusas, profesinė veikla, socialinis vaidmuo. Kai kuriems asmenims grėsmę kelia jų užimamas statusas valstybėje ar visuomenėje. Galima būtų išskirti politikus, svarbius valstybės asmenis, didelę įtaką turinčių organizacijų vadovus. Profesinė veikla tai pat gali didinti asmens riziką tapti auka, pavyzdžiui, policininkai, socialiniai darbuotojai, paštininkai ir kt. Dažniau auka gali tapti ir tam tikro socialinio vaidmens atlikėjas. Kaip viktimiški, išskiriami šie vaidmenys: tėvai-vaikai, žmona-vyras, sugyventiniai, globėjas-globotinis, vadovas-pavaldinys, finansinės paramos teikėjas-gavėjas.

Ketvirtajai grupei priskiriama aukos turimų teisinių savybių visuma: jos teisinio išprusimo ir sąmoningumo lygis, teisinių santykių sudėtingumas, patirties teisiniuose santykiuose nebuvimas. Atliktų tyrimų duomenimis, dažniausiai aukos patenka į viktiminę situacija arba patiria antrinę viktimizaciją dėl nepakankamo teisinio išprusimo, t.y. kai nežinomos piliečio teisės ir teisėto elgesio ribos. Pavyzdžiui, nežinodami savo teisių, asmenys gali tapti kyšininkavimo, valstybės tarnautojų piktnaudžiavimo nusikalstamų veikų aukomis. Dalyvaudamas sudėtinguose teisiniuose santykiuose asmuo gali tapti (pavyzdžiui sukčiavimo) auka, kai kita šalis, geriau išmanydama teisinius niuansus, tuo pasinaudoja. Taip pat didėja tikimybė tapti nusikaltimo auka ar patirti antrinę viktimizaciją, kai asmuo neturi patirties teisiniuose santykiuose.

Penktajai grupei priskiriamos psichologinės savybės: aukos asmeninės savybės, jos socialinė patirtis. Didesnį viktimiškumą turi choleriškos asmenybės, sutrikusio intelekto asmenys, asmenys, turintys tam tikrų psichologinių sutrikimų, patyrę įvairias psichologines traumas. Tapti nusikaltimo auka labiau rizikuoja asmenys, neturintys tam tikrų įgūdžių ar gyvenimiškos patirties. Tai ypač taikytina jauniems asmenims ir vaikams, kurie tampa „lengvomis“ aukomis įvairiems nusikaltėliams: sukčiams, asmenims, siekiantiems seksualiai išnaudoti ir pan. Dažnai jauni asmenys, neturėdami pakankamos konfliktų sprendimo patirties, tampa smurtinių nusikaltimų aukomis.

Aukos moralinės savybės taip pat turi įtakos jos viktimiškumui. Moralinių vertybių nesilaikymas, amoralios aplinkos pateisinimas didina galimybę tapti auka dėl ribų peržengimo, godumas skatina tapimą tapti finansinių machinatorių auka. Asmens nemokėjimas elgtis visuomenėje, klaidinga nuomonė apie egzistuojančias elgesio normas, taip pat didina aukos tikimybę.

Net išoriniai aukos požymiai gali lemti didesnę ar mažesnę viktimiškumą. Įtaką viktimiškumui gali daryti aukos išvaizda, apsirengimas, kūno sandaros ypatumai, fizinė būseną ir pan. Nusikaltėliai dažniausiai renkasi iš pažiūros silpnesnius asmenis kaip aukas.

Asmens viktimiškumui turi įtakos ir priklausymas tam tikroms mažumoms, socialinėms grupėms ir grupuotėms, priklausymas marginalinėms kategorijoms.

Kaip ir viktimizacija, viktimiškumas gali pasireikšti pakartotinai, būti rūšinis ir nerūšinis, taipogi gali turėti tęstinį pobūdį. Tačiau yra diskusijų dėl viktimiškumo priskyrimo pakartotiniam (recidyviniam) viktimiškumui. Rūšinis pakartotinis viktimiškumas suprantamas kaip asmens konkrečių savybių visuma, sukelianti veinarūšius viktimizacijos procesus. Nerūšinis viktimiškumas - daugartinis asmens viktimizacijos potyris nepriklausomai nuo patirtų nusikaltimų rūšies.

Viktimologinėje literatūroje išskiriami viktimiškumo tipai. Pačios bendriausios viktimiškumo tipų charakteristikos gali būti šios:

- 1) asmenybės (individo) viktimiškumas (potencialus ir realizuotas);
- 2) socialinio vaidmens;
- 3) socialinės grupės;
- 4) situacinis;
- 5) visuomenės;
- 6) valstybės;
- 7) globalinis.²⁸

Dažniausiai asmuo turi ne vienos rūšies viktimines savybes ar yra veikiamas tik vieno viktimologinio veiksnio, o jų būna keletas, todėl viktimiškumas būna kompleksinis, t.y. apjungiantis kelių rūšių viktimines savybes ir viktimologinius veiksnius.

Viktimiškumas gali būti klasifikuojamas įvairiais pagrindais.

Priklausomai nuo to, ar asmens subjektyvios viktiminės savybės turėjo realią išraišką viktiminiame įvykyje, galima išskirti potencialų bei realizuotą viktimiškumą.

Siūloma skirti pagal viktimiškumo pobūdį asmenybinį ir vaidmens viktimiškumą. Pirmąjį lemia asmens savybės, turinčios tiesioginės įtakos jo viktimizacijai, antruoju atveju, asmens tikimybė patirti viktimizaciją akumuliuojama dėl jo atliekamo socialinio vaidmens ar užimamo statuso.

Kaip jau minėta, be subjektyvių savybių, viktimiškumui įtakos turi ir pati viktiminė situacija. Viktiminė situacija literatūroje apibrėžiama, kaip visuma aplinkybių, sąlygų,

²⁸ Babachinaitė G. Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai (monografija) . Lietuvos teisės akademija -Vilnius, 2000. P.13.

sukuriančių arba palaikančių viktimogeninę padėtį (būseną), kuri daro tiesioginę įtaką asmens viktimizacijai.²⁹

Kitas objektyvus veiksnys - viktiminė vieta. Atlikus nusikalstamumo statistikos bei atliktų viktimologinių tyrimų analizę, galima daryti išvadą, kad dažniausiai asmenys nukenčia savo gyvenamojoje aplinkoje, t.y. viktiminė vieta yra susijusi su auka. Namuose ar netoli savo namų nukenčia beveik pusė aukų.

Kaip viktimiškumo zonos, gali būti išskirtos šios vietos:

- masinių žmonių susibūrimų vietos (stadionai, mugės ir pan.);
- pasilinksminimo vietos (naktiniai klubai, barai, klubai, lošimo namai);
- vietos, kurių teritorijoje yra prekybos alkoholiu „taškai“;
- „nesaugūs“ rajonai (apleistos gamyklų teritorijos, rajonai, kuriuose susikoncentravę nusikaltami elementai ir kt.);
- įkalinimo įstaigos;
- paauglių ar įvairių neprognozuojamo elgesio asmenų grupių susirinkimo vietos ir teritorijos šalia;
- parkai, skverai;
- neapšviesti kiemai;
- vienkiemiai;
- stoties rajonai;
- kiti.

Atkreiptinas dėmesys, kad namai dažniausiai tampa buitinių nusikaltimų vieta. Juose patiriamas fizinis ir psichinis smurtas, vykdomi seksualiniai nusikaltimai, dažnai nukenčiama nuo vagystės įsibraunant į patalpą, nereti vagysčių atvejai.

Nustatyta, kad asmens viktimiškumas didėja nuo aplinkos, į kurią jis patenka, pavyzdžiui, ten, kur vartojamas alkoholis, narkotikai ar pan., didėja tikimybė būti sumuštam, apiplėštam, patirti kitas nusikalstamas veikas. Taip pat viktimiškesnės yra didelių žmonių masių susibūrimo vietos. Jose vyrauja kišenvagystės, didelė chuliganizmo, muštynių tikimybė. Šiuo metu akcentuojama ir teroristinių išpuolių grėsmė.

Nuošalios, neapšviestos vietos taip pat didina aukos ir nusikaltėlio susitikimo galimybes. Didelė tikimybė tapti auka atsiranda ten, kur asmuo jaučiasi sąlyginai saugus ir dėl to praranda budrumą. Pavyzdžiui, galėtų būti darbo vieta, kai asmenys tampa aukomis vos

²⁹ Uscila R. Viktimologijos pagrindai: nusikaltimo aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje. – Vilnius, 2005. P.35

sekundei išėję iš kabineto, arba kurortai, kur palikę visas savo problemas, asmenys pamiršta elementarų budrumą.

Viktimiškumui įtakos turi ir kitas objektyvus elementas- laikas.

Kaip „viktimingas laikas“ gali būti išskirta:

- tamsus paros metas;
- savaitgalis;
- pilnatis;
- asmeninės ir visuotinės šventės;
- visuotinių neramumų laikotarpis (maištai, streikai, pilietiniai konfliktai, pervesmai, ekonominės krizės, karas ir kt.);
- laikotarpis po amnestijos paskelbimo.

Tai sąlyginis „viktiminio laiko“ išskyrimas, padarytas išanalizavus nusikaltimų padarymo statistiką bei nukentėjusių asmenų apklausų duomenis. Asmeniškai, kaip viktimingas laikas, gali būti išskirtas laikotarpis, kai asmuo jaučiasi pažeidžiamas, išsiblaškęs, pervargęs, silpnas po ligos, apatiškas ar pernelyg emocingas.

Viktimiškumą padidina ir asmens įsigyti daiktai, atkreipiantys nusikaltėlių dėmesį arba provokuojantys jų elgesį. Tai transporto priemonės, jų įranga, būsto apstatymo elementai, brangūs papuošalai, ginklai ir kt. Šie daiktai didina viktimiškumą arba dėl savo išskirtinumo arba dėl aukos netinkamo elgesio su jais (paliekamas neužrakintas automobilis, neapdengiami papuošalai, demonstratyvus naudojimas brangia mobilią įranga ir pan.).

Tad apibendrinant būtų galima teigti, kad viktimiškumas - tai tikimybė tapti auka, kurią lemia subjektyvių asmens savybių, jo elgesio bei objektyvių aplinkybių visuma. Pabrėžtina, kad viktimiškų savybių ar aplinkybių buvimas nėra būtina tapimo auka priežastis. Negali būti atmetama atsitiktinio viktimiškumo tikimybė, kai asmuo tampa auka tiesiog todėl, kad atsidūrė netinkamoje vietoje, netinkamu laiku.

II. VIKTIMIZACIJOS PROCESAI LIETUVOS KURORTUOSE

Šioje darbo dalyje apibrėžiama, kokiems teritoriniams vienetams yra suteikiamas kurorto statusas, trumpai apžvelgiamos kurortų rūšys, pateikiami bendrieji Lietuvos kurortų duomenys. Kadangi viktimologiniai tyrimai dėl viktimizacijos Lietuvos kurortuose

lygio nustatymo nebuvo atliekami, antrame šios dalies skyriuje pateikiami duomenys apie nusikalstamumo lygį, dinamiką bei struktūrą Lietuvos kurortuose. Trečiajame skyriuje, analizuojant pateiktą nusikalstamumo statistiką bei atliktus bendrus viktimologinius tyrimus Lietuvoje, analizuojama viktimogeninė situacija Lietuvos kurortuose, bandoma nustatyti jos priežastis, sudaromas kurorto aukų viktimologinis portretas.

II.1 Lietuvos kurortai: bendrieji duomenys

II.1.1 Kurorto samprata, rūšys

Lietuvos Respublikos Turizmo įstatymo 2 straipsnio 9 punkte pateikiama kurorto sąvoka: “Kurortas - įstatymo suteiktas statusas gyvenamajai vietai, kurioje yra mokliškai ištirtų ir pripažintų gydomaisiais gamtinių gydomųjų veiksnių (mineralinių vandenų, gydomojo purvo, sveikatai palankus klimatas, rekreacinių želdinių, vandens telkinių) bei išplėtotą speciali infrastruktūra naudoti šiuos veiksnis gydymo, sveikatinimo, turizmo ir poilsio reikmėms.“³⁰

Taigi, visų pirma, kurortas - tai visa gyvenamoji vietovė. Tai reiškia, kad gyvenamosios vietovės daliai, negyvenamam teritoriniam vienetui ar atskiram gamtiniam objektui negali būti suteiktas kurorto statusas. Be to, gyvenamoji vietovė, kuriai suteikiamas kurorto statusas, nepriklausomai nuo jos tipo (miestas, miestelis, kaimas), turi turėti patvirtintą teritorijos bendrąjį planą bei turizmo ir rekreacijos schemą. Šiai vietai taikomi aukšti aplinkosauginiai reikalavimai. Reikalaujama, kad būtų užtikrintas socialinis aplinkos saugumas, t.y. gyvenvietėje turi būti: policijos įstaiga ir įgyvendinamos priemonės viešajai tvarkai užtikrinti; pirminės asmens sveikatos priežiūros įstaiga; skęstančiųjų gelbėjimo tarnyba, esant rekreaciniam vandens telkiniui.

Antra, kurortas - tai gyvenvietė, turinti gamtinių gydomųjų veiksnių. Maža to, šių veiksnių savybės turi būti mokliškai ištirtos ir pripažintos gydomosiomis bei atitikti Lietuvos Respublikos biomedicininį tyrimų etikos įstatymo (Žin., 2000, Nr. 44-1247), Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo (Žin., 1994, Nr. 63-1231; 1998, Nr. 112-3099) reikalavimus ir gali būti taikomi sveikatos priežiūros įstaigose. Nurodoma, kad gamtiniai gydomieji veiksniai tai:

- mineraliniai vandenys ir (ar) gydomosios durpės (gydomasis purvas);
- rekreaciniai želdiniai (miško parkai) ir vandens telkiniai;
- sveikatai palankus mikroklimatas.

³⁰Lietuvos Respublikos Turizmo įstatymas Nr. IX-1211, 2002-12-03// Valstybės žinios., 2002, Nr. 123-5507 (2002-12-24)

Taip pat nustatyta³¹, kad toje gyvenamojoje vietovėje turi būti išplėtoti specialia infrastruktūra nurodytiems gamtiniams ištekliams naudoti. Specialią infrastruktūrą sudaro: kurortinio gydymo, sveikatinimo įstaigų, teikiančių kurortinio gydymo ir sveikatinimo paslaugas, tinklas; atitinkama gamtinių veiksnių naudojimo sveikatinimo reikmėms infrastruktūra (pasivaikščiavimo takai, mineralinio vandens šaltiniai ir kita). Be viso to, turi būti išvystyta turizmo bei poilsio infrastruktūra, t.y. įvairių tipų viešbučiai, kitos apgyvendinimo įstaigos, privataus apgyvendinimo tinklas; įvairių tipų maitinimo įstaigos (restoranai, kavinės, barai), turizmo informacijos centras, vizualinės turizmo informacijos sistema, įvairios kultūros ir pramogų įstaigos, atviras ar uždaras plaukymo baseinas, dviračių takai, sporto aikštynai, stovyklavietės, sportinio ir turistinio inventoriaus nuoma. Taip pat nurodoma, kad turi būti įrengta paplūdimių viešoji infrastruktūra, kuri atitiktų Lietuvos Respublikos teisės aktų reikalavimus³².

Trečia, svarbiausia sąlyga, leidžianti vadintis kurortu, - gyvenvietei turi būti oficialiai suteiktas kurorto statusas. Pažymėtina, kad įvertinus aukščiau nurodytų reikalavimų laikymąsi ir gamtinių sąlygų buvimą, atlikus tyrimus ir suderinus su įvairiomis institucijomis, teikimą dėl kurorto statuso suteikimo gyvenvietei teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybė, o patį statusą suteikia ir panaikina Lietuvos Respublikos Seimas.

Kurorto statusą Lietuvos Respublikoje turi šie miestai: Birštonas, Druskininkai, Neringa, Palanga.³³

Pagal galiojančius teisės aktus, be kurortų gali būti išskiriamos ir kurortinės teritorijos.³⁴ Kurortinė teritorija – gyvenamaji vietovė arba jos dalis (gyvenamosios vietovės arba jų dalys), kurioje (kuriose) yra gamtinių išteklių, galinčių turėti gydomųjų savybių, ir speciali infrastruktūra naudoti šiuos išteklius sveikatinimo, turizmo ir poilsio reikmėms, ir kuriai (kurioms) Lietuvos Respublikos Vyriausybė yra suteikusi kurortinės teritorijos statusą.

Kurortinėms teritorijoms taikomi panašūs reikalavimai kaip ir kurortams, tačiau jų lygis yra žemesnis. Tam, kad gyvenvietė ar jos dalis (gyvenvietės ar jų dalys) būtų

³¹ Reikalavimai, taikomi kurortams, detaliam nustatyti Kurorto statuso suteikimo gyvenamosioms vietovėms reikalavimų apraše, patvirtintam 2006 m. balandžio 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 350 „Dėl kurorto statuso suteikimo gyvenamosioms vietovėms reikalavimų aprašo, kurortinės teritorijos statuso suteikimo gyvenamosioms vietovėms reikalavimų aprašo ir kurorto ar kurortinės teritorijos statuso suteikimo gyvenamosioms vietovėms ir panaikinimo taisyklių patvirtinimo“ - www.lrs.lt

³² Paplūdimių infrastruktūra turi atitikti Lietuvos higienos normą HN 92:1999 „Paplūdimiai ir jų maudyklos“, patvirtintą sveikatos apsaugos ministro 1999 m. birželio 25 d. įsakymu Nr. 307 – Valstybės žinios, 1999, Nr. 58-1907.

³³ Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas 1994 m. liepos 19 d. Nr. I-558-Valstybės žinios, 1994, Nr. 60-1183

³⁴ Reikalavimai kurortinėms teritorijoms nustatyti Kurortinės teritorijos statuso suteikimo gyvenamosioms vietovėms reikalavimų apraše patvirtintam aukščiau minėtu 2006 m. balandžio 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 350 - www.lrs.lt

pripažinta kurortine teritorija, turi būti išvystyta speciali infrastruktūra gamtinių išteklių, galinčių turėti gydomųjų savybių, naudojimo sveikatinimo reikmėms, poilsio infrastruktūra, tačiau turizmo infrastruktūros lygis gali būti mažesnis, t.y. pakanka, kad teritorijoje būtų:

- ne mažiau kaip vienas viešbutis ar kita apgyvendinimo paslaugas teikianti įstaiga;
- ne mažiau kaip vienas restoranas ar kavinė;
- turizmo informacijos centras arba jo filialas;
- ne mažiau kaip viena kultūros ir (ar) pramogų įstaiga.

Pažymėtina, kad gyvenamosioms vietovėms arba jų dalims kurortinės teritorijos statusą suteikia ir panaikina Lietuvos Respublikos Vyriausybė savivaldybės tarybos pasiūlymu.

Tad galima daryti išvadą, kad kurortai - tai gyvenvietės su gerai išvystyta specialia gamtinių gydomųjų išteklių naudojimo, turizmo bei poilsio infrastruktūra, kurioms LR Seimas suteikė kurorto statusą. Tuo tarpu kurortinės teritorijos yra gyvenvietės ar jų dalys su išvystyta specialia gamtinių gydomųjų išteklių naudojimo bei poilsine infrastruktūra bei atitinkanti minimalius turizmo infrastruktūros reikalavimus.

Pagal kurortų pagrindinę paskirtį galima išskirti, kad kurortai yra gydomieji, turizmo bei poilsiniai.

Gydomieji kurortai verčiasi gydomąja ir reabilitacine veikla. Pavyzdžiui, Birštonas ir Druskininkai galėtų būti apibūdinami kaip gydomieji sveikatinimo kurortai. Gydomųjų kurortų plėtra daugiausia priklauso nuo kurortinio gydymo pagal nacionalinės sveikatos apsaugos reikmes ir galimybės konkuruoti teikiant kurortinio gydymo paslaugas (visų pirma užsienio šalių rinkoms). Gydomuosiuose kurortuose ištisus metus veikia sanatorijos ir gydyklos, taip išvengiama sezoniškumo ir pasiekiamas geresnis socialinis ekonominis efektas: sukuriamos ir palaikomos nuolatinės darbo vietos, gaunamos pajamos iš pavienių asmenų, taip pat užtikrinamas stabilus finansavimas iš Ligonijų kasų lėšų. Nustatyta kainų politika sumažina sezoninius lankytojų srauto svyravimus. Jau kelis metus pastebimas gydomųjų kurortų renesansas, toliau plečiamas jų siūlomų paslaugų asortimentas. Pastebimos gydomųjų kurortų universalėjimo tendencijos, t.y. kuriamos poilsiniams kurortams būdingos infrastruktūros.

Poilsiniai kurortai dažniausiai įsikūrę prie vandens telkinių, kalnų ar kitų svarbių poilsiui objektų. Tokie kurortai paprastai verčiasi rekreacine ir profilaktine veikla, skirta šalies gyventojams ir užsieniečiams aptarnauti. Juose vystomos įvairios turizmo paslaugos, veikia įvairios poilsio bei pramogų įstaigos. Galima būtų teigti, kad šių kurortų

privalumas - gerai išvystyta turizmo bei poilsio infrastruktūra, o gamtiniai rekreaciniai ištekliai naudojami kaip priemonė masinti turistus ir poilsiautojus. Šie kurortai dažnai pasižymi sezoniškumu. Pavyzdžiui, slidinėjimo kurortai daugiausia lankytojų sulaukia šaltuoju metų laiku, o pajūrio kurortų lankytojų pikas - šiltasis sezonas. Lietuvos kurortams sezoniškumas ypač aktualus, nes turime du pajūrio kurortus, o šiltasis sezonas dėl klimatinių sąlygų trunka labai trumpai. Dėl to mūsų pajūrio kurortai pasižymi komercializacija ir lankytojų pertekliumi sezono metu, kai likusią didžiąją metų dalį turizmo ir poilsio paslaugų rinka sulaukia pernelyg mažos paklausos.

2.1.2 Duomenys apie Lietuvos kurortus

Lietuvos pajūris didžiausias mūsų šalies rekreacinis turtas. Baltijos jūros pakrantėje yra įsikūrę du kurortai, turintys oficialiai patvirtintą statusą: Palanga ir Neringa

*Palanga*³⁵ - tarptautinis aktyvios rekreacijos pajūrio kurortas, orientuotas į plataus spektro pramogų industriją ir kurortinį gydymą, pasižymintis išplėta paslaugų infrastruktūra³⁶. Palangos kurortas skirtas ilgalaikiam bei savaitgalio poilsiui. Taip pat teikiamos ir sanatorinio gydymo paslaugos. Tai universalus kurortas, kasmet sezono metu pritraukiantis daugybę poilsiautojų iš įvairių Lietuvos kampelių ir iš užsienio. Palangoje vienu metu poilsiauja įvairių socialinių sluoksnių gyventojai, uždirbantys skirtingo dydžio pajamas, atvykstantys įvairiais tikslais. Visi jie gali rasti savo galimybes ir lūkesčius atitinkančias turizmo, poilsio bei gydymo paslaugas. Palanga - tarptautinis kurortas, nes poilsiauti ir gydytis atvyksta svečiai iš įvairių šalių. Be to, Palanga aktyviai dalyvauja tarptautinėse organizacijose, vienijančiose kurortus. 2003 m. Palangos Botanikos Parko paplūdimiui suteikta Mėlynoji vėliava. Nuo 2005 m. Palangos miesto savivaldybė yra Europos kurortų asociacijos (ESPA) narė. Sezono metu Palangos miestą aplanko apie 500 000 poilsiautojų, t.y. gyventojų skaičius kartu su laikinai atvykusiais padidėja kelis ar keliolika kartų. Dauguma užsienio turistų atvyksta iš buvusių Tarybų Sąjungos respublikų, padaugėjo turistų iš Lenkijos ir kitų Europos šalių.

³⁵ Kaip nurodo Palangos miesto savivaldybė: Palanga-vienas didžiausių Lietuvos kurortų ir turizmo centrų, jau įpusėjęs antrą rekreacinės veiklos šimtmetį. Palangos miesto savivaldybė yra Lietuvos Šiaurės vakaruose, Klaipėdos apskrities teritorijoje. Palangos savivaldybės plotas 79 km². Palangos miestui priklauso Šventosios ir Būtingės gyvenvietės. Miestas šiaurėje ribojasi su Latvijos Respublika, rytuose - Kretingos bei Klaipėdos rajonais, vakaruose - su Baltijos jūra. Palangoje 2004 metais gyveno 17603 gyventojai. Gyventojų tankumas mieste 222.8 žm./kv.m. 55 proc. moterų, 45 proc. vyrų. 61 proc. gyventojų darbingo amžiaus, jaunų gyventojų ir pensijinio amžiaus gyventojų apytiksliai po 20 proc. – duomenys paimti iš internetinės svetainės adresu <http://www.palanga.lt/index.php?1957459519>

³⁶ 2002 m. spalio 29 d Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1713 dėl Lietuvos kurortų plėtros koncepcijos- www.lrs.lt

*Neringa*³⁷ – prestižinis tarptautinis pajūrio kurortas, esantis Kuršių nerijos nacionaliniame parke.³⁸ Dėl unikalios gamtos Neringoje plėtojamas kurortinis ir pažintinis turizmas, racionaliai naudojami gamtiniai ir kultūros išteklių. Neringos gamta - UNESCO paveldo apsaugos objektas, todėl kurortas plėtojamas ir jame esantys gamtiniai gydomieji išteklių naudojami pagal specialius Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos sprendinius ir UNESCO pateiktas rekomendacijas. Neringa dėl savo gamtinių ypatybių (pusiasalio atkirtumas nuo pagrindinės Lietuvos teritorijos dalies) ir savivaldybės priimtų lankytojų srautą ribojančių priemonių yra nuošalus, gana uždaras kurortas, skirtas ramiam poilsiui. Išskirtines šio kurorto savybes lemia unikali gamta. Dažniausiai poilsį Neringoje renkasi didesnes pajamas turintys Lietuvos gyventojai ir užsienio turistai. Dažniausiai poilsį Neringoje renkasi vokiečiai, lenkai, yra atvykstančių iš Rusijos Federacijos Kaliningrado srities. Atostogas ar savaitgalį praleisti Neringoje renkasi ramaus poilsio mėgėjai, taip pat poilsiautojai su vaikais. Neringos miestas, palyginus su Palangos kurortu, yra dienos kurortas, kuriame naktinis gyvenimas nėra aktyvus.

Apibendrinant, galima teigti, kad Palanga ir Neringa- pajūrio kurortai, kurių pagrindinis gamtinis veiksnys - geografinė padėtis ir dėl to unikali gamta. Abiejuose kurortuose ryški sezoniškumo įtaka. Ekonominė socialinė situacija nestabili.

Pagrindiniai Lietuvos sanatorinio ir reabilitacinio gydymo centrai, turintys kurortų statusą - Druskininkai ir Birštonas. Tačiau paskutiniaisiais metais abiejų kurortų pastangomis jie tapo universaliais, ty. aktyviai plėtojant turizmo bei poilsio paslaugų sferas, šiuos kurortus vadinti tik gydomaisiais būtų neteisinga.

*Druskininkai*³⁹ – tarptautinis rekreacijos centras, skirtas poilsiui, kurortiniam gydymui ir turizmui, pasižymintis šiuolaikine infrastruktūra, maksimaliai panaudojantis gamtinius gydomuosius išteklius, kultūrinį ir istorinį potencialą, kitas šio regiono

³⁷ Neringos miestas įkurtas 1961 metais, sujungus į vieną miestą gyvenvietes, esančias Lietuvos Respublikai priskirtoje Kuršių nerijos dalyje, - tai Juodkrantė, Pervalka, Preila ir Nida. Neringos miesto ilgis beveik 50 kilometrų. Neringos mieste nuolat gyvena apie 3000 gyventojų. Nidoje - administraciniam Neringos miesto centre gyvena apie 1650 gyventojų. Gyventojų tankumas 31,5 žm/km². Visą Neringos miesto teritoriją apima Kuršių nerijos nacionalinis parkas. Todėl didelę Neringos miesto dalį sudaro miškai. Neringos plotas apie 90 km². Gyvenvietės užima 225 ha plotą.

³⁸ 2002 m. spalio 29 d Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1713 dėl Lietuvos kurortų plėtros koncepcijos- www.lrs.lt

³⁹ Gyventojų skaičius Druskininkų savivaldybėje 2006 01 01 buvo 24755, iš jų: pačiam mieste Druskininkuose - 16647, Druskininkų apylinkėse - 8108 (kaimo gyventojai). Gyventojų tankumas mieste 704 žm/km². 2005 m. Duomenimis, Druskininkuose gyventojai pagal lytį pasiskirstė taip: moterų -apie 54 proc., vyrų – apie 46 proc. Pagal amžių: vaikų iki 15 metų – apie 18 proc., pensinio amžiaus žmonių- apie 22 proc. Darbingo amžiaus gyventojai sudarė apie 61 proc.- Duomensy paimti iš Druskininkų savivaldybės internetinio puslapio www.druskininkai.lt bei iš www.wikipedia.com

galimybės.⁴⁰ Pagrindinis Druskininkų gamtinis gydomas veiksnys - įvairios mineralizacijos (mažos, vidutinės, didelės ir sūrimai), chloridiniai natrio-kalcio-magnio vandenys bei gydomas purvas.⁴¹ Šiuo metu veikia 9 sanatorijos. Sanatorijų ir gydyklų gausa šiame mieste užtikrino Druskininkams pagrindinio gydomojo kurorto statusą⁴². Pastaruosius keletą metų Druskininkai keitė savo vystymosi strategiją ir atnaujino bei plėtė ne tik paslaugų, skirtų sanatoriniam gydymui, asortimentą, bet aktyviai ėmėsi turizmo bei poilsio infrastruktūros vystymo. Dėl gausėjančios aktyvaus poilsio paslaugų pasiūlos bei sanatorinio gydymo paslaugų reklamos kompanijų, Druskininkai tapo tarptautiniu aktyviosios rekreacijos ir gydymo kurortu. Siekiant sumažinti sezoniškumo įtaką kurorto veiklai, renovuotos sanatorijos. Rekonstruojant prieš kelias dešimtis metų pastatytą gydyklų kompleksą, pastatytas ir 2006 m. gruodžio mėnesį atidarytas vandens pramogų parkas, užimantis daugiau kaip 25 tūkst. kv. m ploto.⁴³ Šiuo metu kurortą dažniausiai renkasi asmenys, norintys pakoreguoti savo sveikatą, reabilituotis po įvairių ligų ir traumų, taip pat norintys pailsėti ramioje aplinkoje. Nedidelė dalis poilsiautojų atvyksta dėl kurorto gamtos ir siūlomų turizmo bei poilsinių pramogų. Pradėjus veikti vandens pramogų parkui, tikėtina, kad kurorto lankytojų, atvykstančių gydymo tikslais ir atvykstančių turizmo bei poilsiniais tikslais santykis pasikeis. Druskininkai taps visiškai universaliu kurortu. Kurorto veikla stabili visus metus, sezoniškumo įtaka maksimaliai sumažinta.

*Birštonas*⁴⁴ – tarptautinis integruoto turizmo ir modernaus kurortinio gydymo kurortas, esantis Nemuno kilpų regioniniame parke.⁴⁵ Birštono gamtiniai veiksniai: Nemuno kilpų regioninis parkas su unikalia gamta ir mineraliniai vandenys.⁴⁶ Šiuo metu Birštone veikia dvi sanatorijos. Mažinant sezoniškumo įtaką įrengta kalnų slidžių trasa, siūlomos įvairios trasos miškingomis vietovėmis slidėmis arba žirgų traukiamomis rogėmis. Kurorte vystomos kultūros ir sporto poilsio sritys: rengiami koncertai, poezijos

⁴⁰ 2002 m. spalio 29 d Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1713 dėl Lietuvos kurortų plėtros koncepcijos- www.lrs.lt

⁴¹ Parengta pagal Druskininkų savivaldybės tinklalapyje pateiktus statistinius duomenis. - <http://www.druskininkai.lt/index.php/lt/22910/>

⁴² Tačiau po 1991 metų nutrūkus gausių pacientų srautui iš Rytų, bei dėl vykdomų reformų mažėjant Lietuvos gyventojų sanatorinio gydymo finansavimui, pagrindinė šalies gydykla išgyveno ekonominę krizę.

⁴³ Druskininkų savivaldybės skaičiavimais vandens pramogų parkas iš esmės pajvairins teikiamų turizmo produktų spektrą, įves anksčiau nesiūlytų pramogų ir teiks visą naujų paslaugų kompleksą.- <http://www.druskininkai.lt>

⁴⁴ Birštono kurortas, įsikūręs Nemuno kilpų regioninio parko centre. Birštono miesto plotas – 13 km². Birštone gyvena 3120 gyventojų, tankumas-241 žm/km²

⁴⁵ 2002 m. spalio 29 d Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1713 dėl Lietuvos kurortų plėtros koncepcijos- www.lrs.lt

⁴⁶ Dėl šių veiksmų Birštonas ne tik sanatorinio gydymo kurortas, bet ir miestas, traukiantis savo turizmo galimybėmis. Ilgą laiką Birštone veikė viena populiariausių turizmo bazių Sovietų Sąjungoje. Sumažėjus turistų srautui iš Rytų ir pacientų skaičiui sanatorijose, kurortas patyrė ekonominių ir socialinių sunkumų, tačiau šiuo metu aktyviai dalyvauja turizmo ir poilsio veiklos vystymo projektuose.

vakarai, sporto renginiai. Atidarius Senjorų rezidenciją plečiama kurorto socialinių paslaugų sfera. Birštone lankosi įvairūs turistai, poilsiautojai ir sanatorijų klientai. Tai universalus kurortas. Nors pastačius Senjorų rezidenciją bei vykdant įvairias socialines programas būtų galima tikėtis, kad Birštono lankytojų kontingentas amžiaus atžvilgiu turėtų „pasenti“, stabilų įvairaus amžiaus lankytojų santykį užtikrins įvairi aktyvaus poilsio ir kultūrinė veikla kurorte.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad Druskininkai ir Birštonas - universalūs kurortai, kurių pagrindinė paskirtis - gydomoji, tačiau aktyviai vystoma turizmo bei poilsio infrastruktūra. Druskininkuose kurortinė veikla aktyvi visus metus, sezoniškumas pasireiškia ne itin ryškiai, o Birštone kol kas sezoniškumas jaučiamas, tačiau nuolat veikiančios sanatorijos sušvelnina jo įtaką.

2.2 Nusikalstamumas Lietuvos kurortuose

2.2.1 Nusikalstamumo būklė, lygis ir dinamika

Lietuvoje šiuo metu stebima smurtinio nusikalstamumo didėjimo tendencija. Taip pat pažymėtina, kad nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo didėjimo tempai lenkia bendrojo smurtinio nusikalstamumo didėjimo tempus.

Lietuvoje 2005 metais buvo užregistruotos 89815 nusikalstamos veikos.

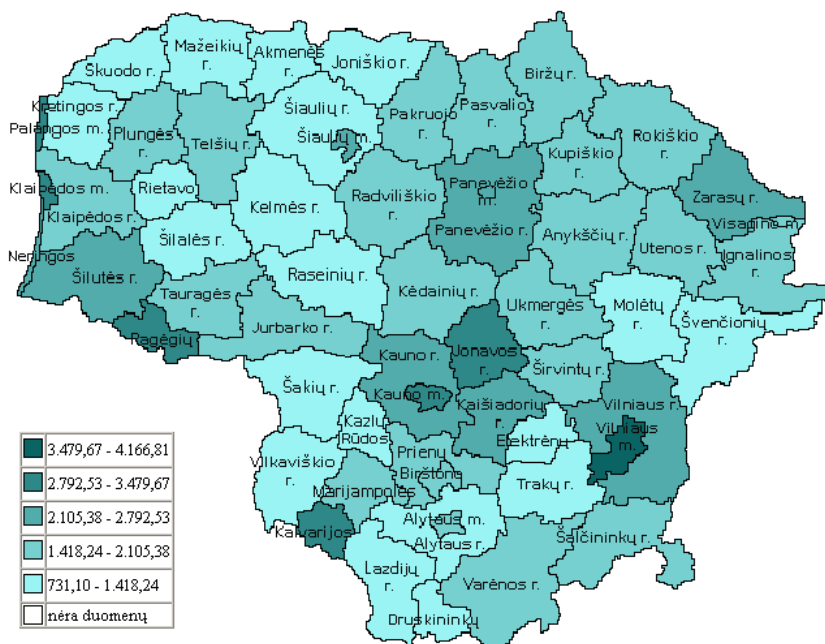
Pagal pateikiamus statistikos duomenis, per pastaruosius penkis metus pastebimas antras nusikalstamumo mažėjimas.⁴⁷

1 pav. Nusikalstamumo duomenys 2000-2005 metais

⁴⁷ VRM informatikos ir statistikos departamentas pateikia toki nusikalstamumo 2000-2005m. grafiką - http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=6&metai=2006&menuo=11®ionas=0&id3=1.

Kurortų nusikalstamumo lygis, palyginti su kitų savivaldybių nusikalstamumo rodikliais, aiškiai matomas pateikiamame Lietuvos 2005 metų nusikalstamumo žemėlapyje⁴⁸.

Duomenys normalizuoti 100 000 gyventojų.

2 pav. Nusikalstamumo lygis Lietuvoje 2005 metais

Keturi Lietuvos kurortiniai miestai⁴⁹, turintys savivaldos teisę, pagal nusikalstamumo lygį bei jo priklausomybę nuo kurortinio miesto statuso, labai skiriasi. Pagal analizuojamus statistinius duomenis galima išskirti dvi grupes: Birštoną bei Druskininkus, iš vienos pusės ir, Palangą bei Neringą, iš kitos.

Neringos ir Palangos kurortai pasižymi didesniu nei vidutinis nusikalstamumo lygiu, o vasaros metu nusikalstamumo lygis žymiai didesnis už šalies vidurkį.

⁴⁸ Žemėlapis paimtas iš www.nplc.lt internetiniame puslapyje talpinamos kriminologinės statistikos duomenų bazės.

⁴⁹ Būtina paaiškinti, kodėl buvo paimta visų keturių Lietuvos kurortų statistika. Visų pirma dėl to, kad analizuojant didesnę statistinių duomenų kiekį galima daryti pagrįstesnes ir objektyvesnes išvadas, išvengiant atsitiktinių statistikos duomenų svyravimų. Be to, kaip jau buvo minėta, kurortus galima išskirti į poilsinius ir sanatorinius. Darbe teigiama, kad poilsiniai (pajūrio) kurortai yra itin veikiami sezoniskumo, kas taipogi įtakoja ir nusikalstamumo bei viktimizacijos kitimo tendencijas, o sanatoriniams kurortams sezoninė įtaka nėra tokia ryški. Todėl paimta po du abiejų tipų kurortų atstovus ir analizuojami jų statistiniai duomenys, kurie tikėtina, leis pagrįsti darbe iškeltą hipotezę.

Nusikalstamų veikų skaičius Lietuvoje per 11 mėnesių 2006 metais⁵⁰, skaičiuojant 100 tūkstančių gyventojų yra 2229⁵¹. Tuo tarpu kurortiniuose miestuose nusikalstamumo lygis buvo toks:

	2004	2005	2006 11 mėn.
Palanga	3870,1	3486,9	3688,8
Neringa	3250	2576,8	1821,8
Druskininkai	1448,4	1512,8	1316,9
Birštonas	1527,3	1901	1215,6
Lietuva	2682,7	2622	2229

Iš pateiktos lentelės matyti, kad 2004 metais nusikalstamumas kurortiniuose miestuose - Neringoje ir Palangoje buvo žymiai didesnis už šalies vidurkį, o Druskininkuose ir Birštone mažesnis. Pastebima nusikalstamumo mažėjimo Neringoje tendencija.

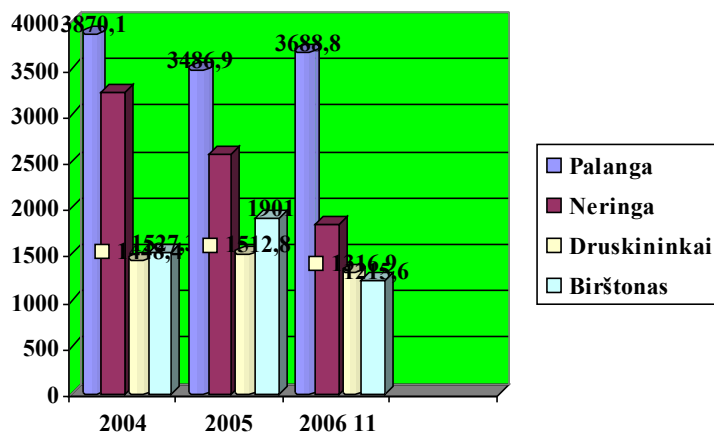
Pažymėtina, kad 2006 metų duomenys Neringos mieste negali būti vertinami kaip ryškus nusikalstamumo sumažėjimas, kurio priežastis galėtų būti kokių nors efektyvių prevencinių priemonių taikymas. Tiesiog dėl 2006 metų vasarą Nerijoje kilusio gaisro didelių nuostolių patyrė ne tik nacionalinio parko gamta, bet ir visa Neringos kurorto ekonomika, nes dėl stichijos poilsiautojų lankymasis Neringoje buvo uždraustas ir kurortas neteko didelės dalies poilsiautojų srauto. Kadangi viena iš nusikalstamumo kurortuose padidėjimo vasaros metu priežasčių yra poilsiautojai ir kartu su poilsiautojų srautais atvykstantys nusikaltėliai, šių metų vasaros sezonas Neringoje nėra tipinis ir iškreipia bendrą statistiką.

Palanga pasižymi labai aukštu nusikalstamumo lygiu ir pagal nusikalstamumo lygį priskiriama penktai grupei. Viena to priežasčių gali būti tai, kad šis kurortas sezono metu sulaukia daugiausiai lankytojų, o kartu su jais ir kriminalinių elementų. Neringa taip pat pasižymi aukštu nusikalstamumo lygiu. Druskininkų ir Birštono nusikalstamumo lygis labai žemas. Jie pagal nusikalstamumo lygį priskirtini pirmai grupei.⁵² Žemiau pateiktas grafinis statistinių duomenų vaizdas leidžia vizualiai palyginti kurortinių miestų nusikalstamumo lygį.

⁵⁰ Paimti 2006 metų 11 mėnesių statistiniai duomenys, nes kurortams kaip jau minėta svarbiausias yra sezono laikas, per paskutinį mėnesį dažniausiai statistiniai duomenys kinta nežymiai. Toliau darbe panaudotas 2004 – 2005 m. laikotarpis atspindi dviejų sezonų statistiką ir charakterizuoja pokyčius, kurie vyksta „nesezono“ metu.

⁵¹ Pateikti duomenys už 11 mėnesių 2006 metų. Šie ir kiti statistiniai duomenys paimti iš VRM Informatikos ir statistikos departamento tinklalapio-
http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=5&metai=2006&menuo=11®ionas=0&id3=1

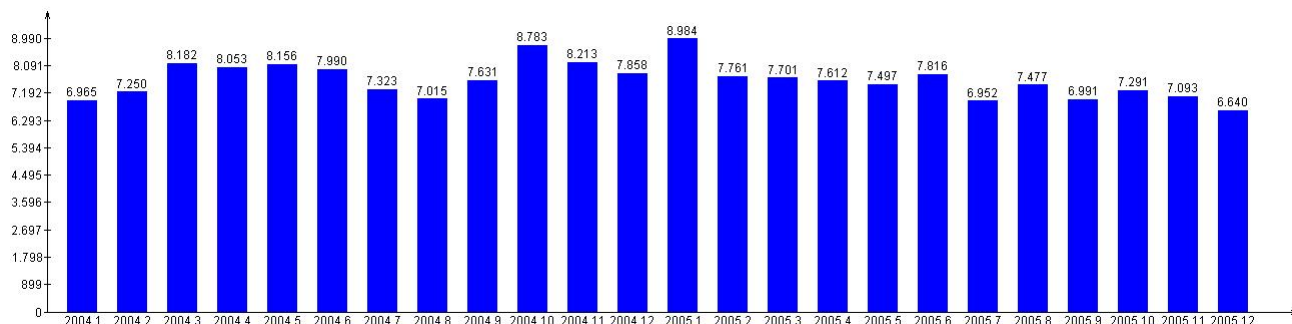
⁵² Plačiau apie teritorinį nusikalstamumo Lietuvoje pasiskirstymą bei nusikalstamumo lygio grupes žr. P.Ragauskas. Nusikalstamumo Lietuvoje teritoriniai skirtumai. Analitinė medžiaga.-Vilnius: Teisės institutas, 2000.

3 pav. Nusikalstamumo lygis Lietuvos kurortuose 2004-2005 m. ir 2006 m. lapričio mėnesiui

Darbe ne kartą buvo teigiama, kad kurortuose nusikalstamumas itin padidėja sezono metu. Žemiau pateikiamos histogramos vaizduoja užfiksuotų nusikaltimų skaičių Lietuvoje ir atskiruose kurortiniuose miestuose pagal mėnesius⁵³.

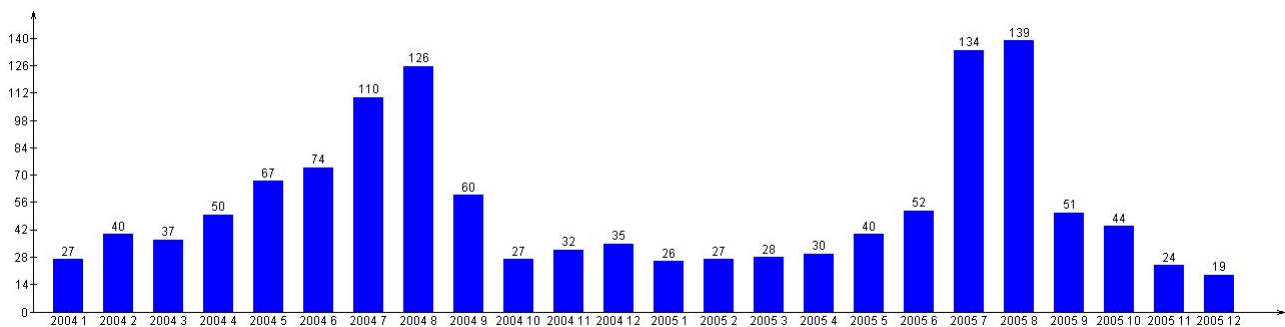
Lyginant bendrą nusikaltimų Lietuvoje skaičiaus kitimą priklausomai nuo konkretaus mėnesio, galima teigti, kad bendrai Lietuvoje užregistruotų nusikaltimų veikų skaičius vasaros metu mažėja. Tai matyti žemiau pateiktoje histogramoje - 4 pav.

4 pav. Užregistruotų nusikaltimų skaičiaus kaita Lietuvoje 2004 - 2005 metais.

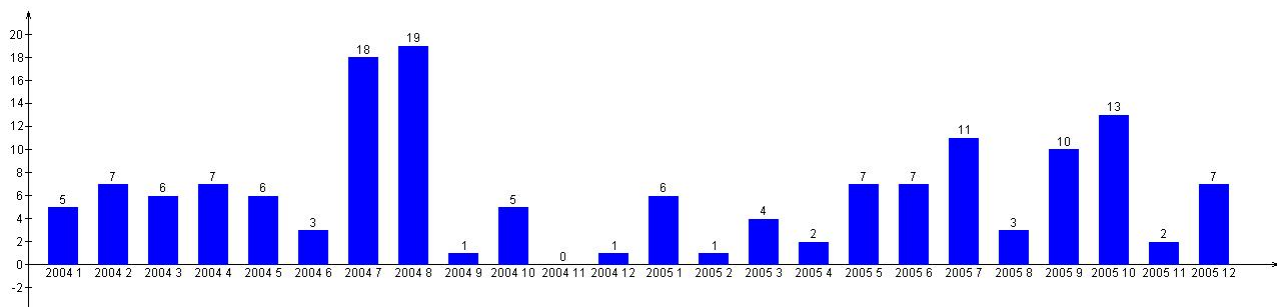
Palangoje analizuojamu laikotarpiu pastebimas nusikalstamų veikų skaičiaus didėjimas birželio mėnesį ir žymus nusikalstamumo padidėjimas liepos - rugpjūčio mėnesiais. Rugšėjo mėnesį nusikaltimų užregistruojama 30-40 proc. vasaros lygio. Lapkričio – kovo mėnesiais nusikalstamų veikų užregistruojama vos 15-20 proc. vasaros lygio.

⁵³ Pirmiausia buvo pasirinktas laikotarpis nuo 2005 metų sausio mėnesio iki 2006 metų lapkričio mėnesio, tačiau statistinės analizės tikslumui laikotarpis patikslintas ir paimti 2004 ir 2005 m. duomenys.

5 pav. Užregistruotų nusikaltimų skaičiaus kaita Palangoje 2004-2005 metais

To paties analizuojamo periodo statistiniai duomenys Neringos mieste rodo analogišką užregistruotų nusikalstamų veikų „šuolių“ 2004 metų liepos - rugpjūčio mėnesiais, padidėjimą 2005 metų liepos mėnesį, staigų kritimą rugpjūtį, kai lankymasis Neringoje buvo apribotas ir padidėjimą rugsėjo - spalio mėnesiais, kai orai buvo pakankamai šilti ir lankytojų srautas atsinaujino.⁵⁴ Pažymėtina, kad ne sezono metu pastebimas ryškus nusikaltimų skaičiaus sumažėjimas, pavyzdžiui, 2004 m. rugsėjo mėnesį užregistruotas tik 1 įvykis, o lapkričio mėnesį - nei vieno.

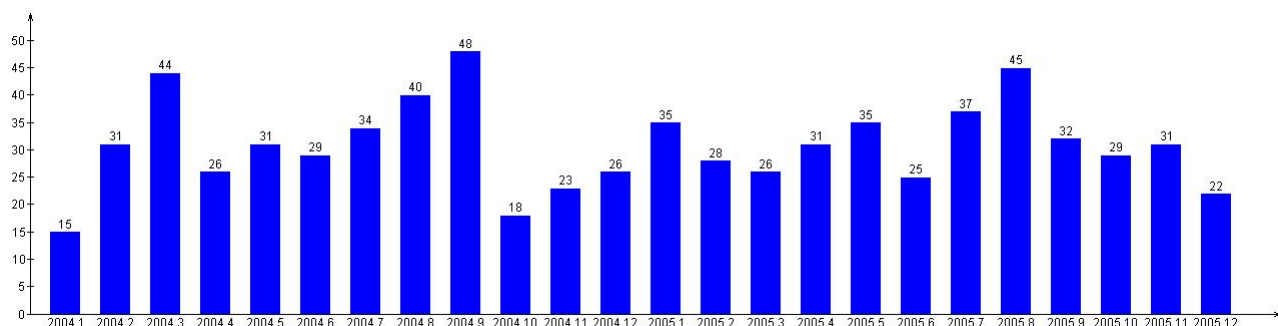

6 pav. Užregistruotų nusikaltimų skaičiaus kaita Neringoje 2004-2005 metais

Pateikta histograma (pav. Nr. 7) atskleidžia nusikaltimų skaičiaus kaitą Druskininkuose konkrečiais mėnesiais. Iš pateiktų duomenų matyti, kad trys nusikaltimų padidėjimo pikai: 2004 m. kovas, 2004 m. rugsėjis ir 2005 m. rugpjūtis. 2004 m. liepos -rugsėjo mėnesiais pastebimas nusikalstamų veikų skaičiaus kilimas, spalio mėnesį nusikaltimų skaičius sumažėjo perpus, tačiau nuo lapkričio vėl pradėjo didėti, padaugėja nusikalstamų veikų gruodžio-vasario mėnesiais. 2005 metais sausio, kovo ir liepos mėnesį užregistruotas panašus nusikaltimų skaičius, rugpjūčio mėnesį užregistruotas didžiausias nusikaltimų skaičius. Tačiau iš pateiktų statistinių duomenų negalima matyti aiškios tendencijos, kad nusikalstamų veikų padaugėja vasaros sezono metu. Nėra tokio itin ryškaus nusikalstamų veikų padaugėjimo vasaros metu, kurį galima stebėti Palangos ir

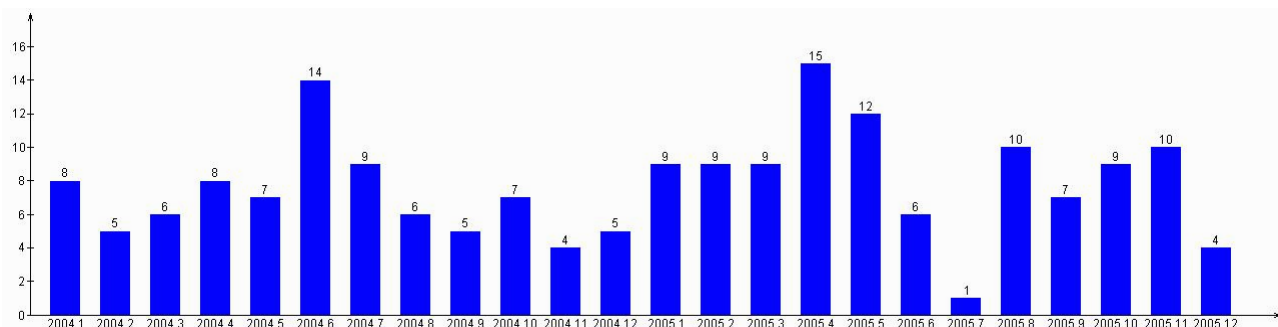
⁵⁴ Analogiška situacija pastebima ir 2006 metais, kai liepos mėnesį Neringoje siautėjo nuožmi stichija - gaisras, o rugpjūtį, lankytojų srautui atsinaujinus, užregistruotų nusikaltimų skaičius staigiai padidėjo.

Neringos kurortuose. Statistinių duomenų analizė leidžia teigti, kad sezoniškumo įtaka Druskininkų nusikalstamumui nėra didelė.

7 pav. Užregistruotų nusikaltimų skaičiaus kaita Druskininkuose 2004 - 2005 metais.

Birštono kurorte, pagal pateiktos histogramos duomenis, nusikalstamų veikų skaičius žymiai padidėjo 2004 m. birželio mėnesį bei 2005 m. balandžio mėnesį. Po to stebimas nusikalstamų veikų skaičiaus mažėjimas. Toks nusikalstamų veikų skaičiaus didėjimas galėtų būti siejamas su Birštone vykstančiais masiniais renginiais: Birštono miesto švente 2005 m. birželio mėnesį, Birštono džiaz festivaliu, vykstančiu kovo -balandžio mėn., surenkančiu daugybę lankytojų iš visų Lietuvos miestų ir užsienio šalių, gegužės mėnesį vykstančiomis įvairiomis sportinėmis varžybomis.

8 pav. Užregistruotų nusikaltimų skaičiaus kaita Birštone 2004- 2005 metais.

Apibendrinant, galima būtų teigti, kad yra ryškus skirtumas tarp Palangos ir Neringos bei Druskininkų ir Birštono nusikalstamumo lygio. Birštonas ir Druskininkai pagal nusikalstamumo lygį yra palankiausi kurortai, o Palanga ir Neringa galėtų būti vadinami pavojingomis, viktimologiniu požiūriu, zonomis.

Tokią situaciją lemia šios dvi priežastys: kurortinių miestų padėtis bei jų pagrindinė paskirtis.

Neringa bei Palanga yra itin aktyviai sezono metu veikiančios kurortai. Druskininkuose ir Birštone, kaip jau minėta, kurortinis aktyvumas reiškiasi visus metus, tačiau lankytojų srautas mažesnis ir tolygesnis, lankytojų skaičius neviršija gyventojų skaičiaus kelis ar keliolika kartų, kaip kad yra Pajūrio kurortuose sezono metu. Aukščiau pateikti statistiniai duomenys rodo, kad vasaros sezono metu Neringoje ir Palangoje nusikalstamumo lygis išauga vidutiniškai 4-5 kartus, kuomet kurortuose padaugėja

atvykusių iš kitur asmenų. Iš pateiktos statistikos taip pat matyti, kad kuo sezono metu geresnės klimatinės sąlgos poilsiui pajūrio kurortuose, tuo nusikaltimų užregistruojama daugiau. Tuo tarpu, Druskininkuose ir Birštone sezoniniai nusikalstamumo lygio svyravimai praktiškai nepastebimi. Tai sąlygoja ne tik gyventojų ir atvykusiųjų santykis, bet ir kokybinis poilsio skirtumas. Šiuose miestuose vyrauja sanatorijos, o ne poilsio namai, tad svečių skaičius nepriklauso nuo metų laiko ir vasaros sezono metu staigiai neauga.

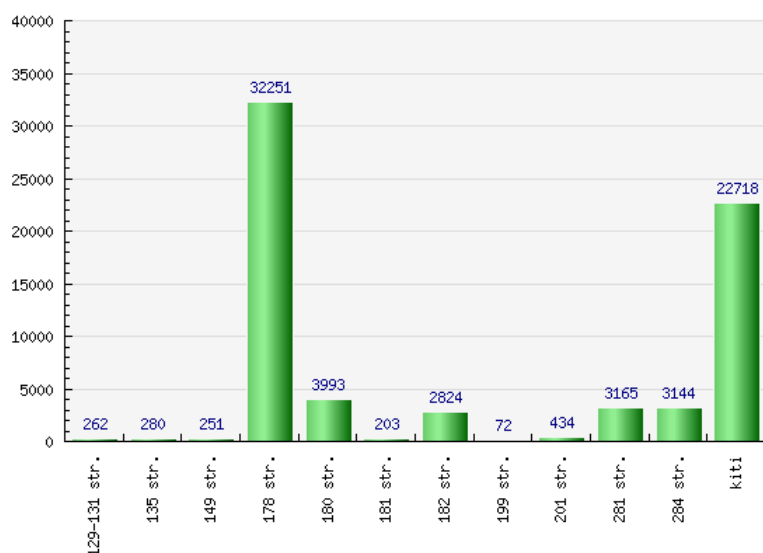
Dėl kokybinės poilsio išraiškos skiriasi ir poilsiaujančiųjų sudėtis. Kadangi Druskininkai ir Birštonas - sanatorinio tipo kurortai, todėl juos renkasi tie, kas nori atstatyti jėgas, ieško ramybės arba atvyksta gydomosi tikslais. Palangą ir Neringą renkasi nuotykių ir pramogų ieškotojai. Šiuos kurortus ypač mėgsta jaunimas: Palangą dėl pramogų, Neringą dėl nuošalios gamtos. Tarp tokių atvykėlių yra pakankamai daug asmenų, pasižyminčių kriminogeniniu aktyvumu. Palangą bei Neringą renkasi vidutines bei didesnes nei vidutines pajamas gaunantys asmenys. Kadangi šiuose kurortuose jų koncentracija didesnė ir juos lengviau išskirti iš minios poilsiautojų nei iš ligonių ar ramių sanatorijos klientų, todėl šie kurortai traukia nusikaltėlius.

2.2.2. Nusikalstamumo struktūra kurortuose

Lietuvos kurortai savo nusikalstamumo struktūra nežymiai skiriasi nuo bendros šalies nusikalstamumo struktūros.

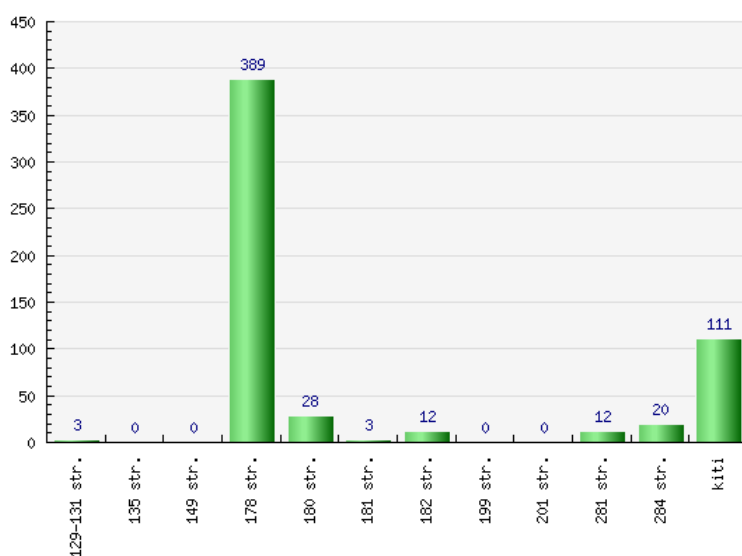
Iš 9 pav. pateiktų, 2005 metų Lietuvos nusikalstamumo struktūrą atspindinčių duomenų, matyti, kad didžiausią dalį užima vagystės (BK 178 str.), kurių užfiksuota 32251. Vagystės, kaip populiariausias nusikaltimas, dar skirstomos į privačios nuosavybės vagystes, vagystes iš gyvenamųjų patalpų, automobilių vagystes, iš jų išskiriant lengvųjų automobilių vagystes.

Išžaginimai (BK 149 str.), sunkūs sveikatos sutrikdymai (BK 135 str.), nužudymai (BK 129-131 str.), turto prievartavimai (BK 181 str.), neteisėtas alkoholio gėrimų gaminimas, laikymas, gabenimas ir realizavimas (BK 201 str) užima labai nedidelę dalį padarytų nusikalstamų veikų. Beveik trečdalis nusikaltimų padaromi viešose vietose. Neblaivių asmenų padaryti nusikaltimai sudaro apie 7,6 proc.

9 pav. Nusikalstamumo struktūra Lietuvoje 2005 metais

2004 m. vasarą Palangoje buvo užregistruota 315 nusikalstamų veikų (palyginimui 2003 m. – 428), iš kurių: 291– nusikaltimas, 24 – baudžiamieji nusižengimai, užregistruotos 193 – vagystės (2003 m. – 322), užregistruotos 135 – nusikalstamos veikos viešose vietose (2003 m. – 181), iš kurių: 104 – gatvėse, 21 – viešose vietose, užregistruota 11 sunkių ir labai sunkių nusikaltimų (2003 m. – 15), užregistruotas 1 netikrų pinigų pagaminimo atvejis (2003 m.– 6), užregistruoti 3 nesunkūs sveikatos sutrikdymo atvejai (2003 m. – 5), užregistruota 10 nusikaltimų, susijusių su narkotikais (2003 m. neužregistruota), iš kurių: 5 – nusikaltimai, 5 – baudžiamieji nusižengimai.⁵⁵ Žemiau pateikiami 2005 metų statistiniai duomenys.

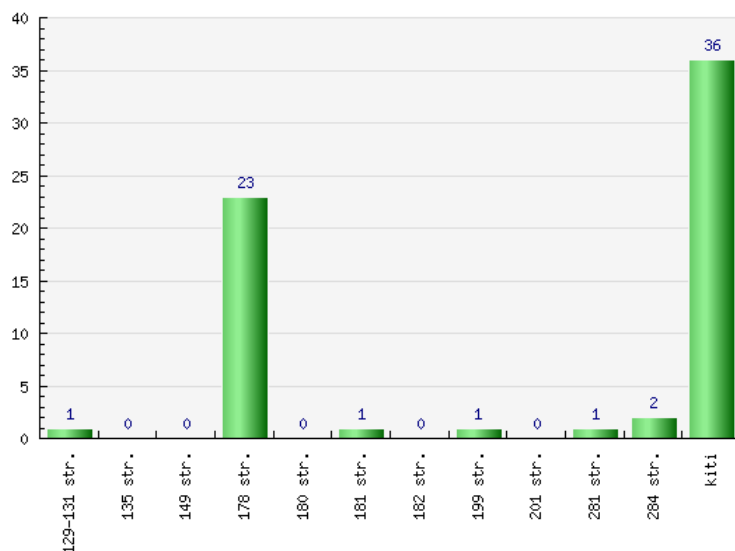
10 pav. . Nusikalstamumo struktūra Palangoje pagal 2005 metų duomenis

Pagrindinė Palangos problema – automobilių vagystės. Pažymima, kad poilsiautojai dažnai automobilius palieka neapšviestose vietose, ant vejų, šaligatvių. Kadangi

⁵⁵ Statistiniai duomenys paimti iš 2004 m. Palangos m. PK ataskaitos, teiktos vykdant Lietuvos policijos generalinio komisaro 2004 m. gegužės 20 d. įsakymą Nr. V-225 „Dėl viešosios tvarkos, eismo ir visuomenės saugumo užtikrinimo 2004 metų vasaros sezono metu“.

atvažiuoja įvairas pajamas gaunantys asmenys, tai paliekami ne tik seni, bet nauji ar prabangūs automobiliai, kas skatina automobilių vagystes. Labai aktuali vagysčių pliažuose problema, nes neapdairūs poilsiautojai palieka savo daiktus be priežiūros, prie pliažų nėra saugojimo kamerų, dėl didelio žmonių skaičiaus vagis sunku pastebėti, jie susitapatina su poilsiautojais. Pakankamai daug vagysčių įvyksta dėl poilsiautojų išsiblašymo, nes jie palieka įvairius daiktus (tokius kaip piniginės, mobilūs telefonai, laikrodžiai ir kt.) neprižiūrimus, lenvai pasiekiamose vietose (restoranuose kavinėse ant stalo, gyvenamosiose patalpose ant palangių, esant atviriems langams ir pan.)

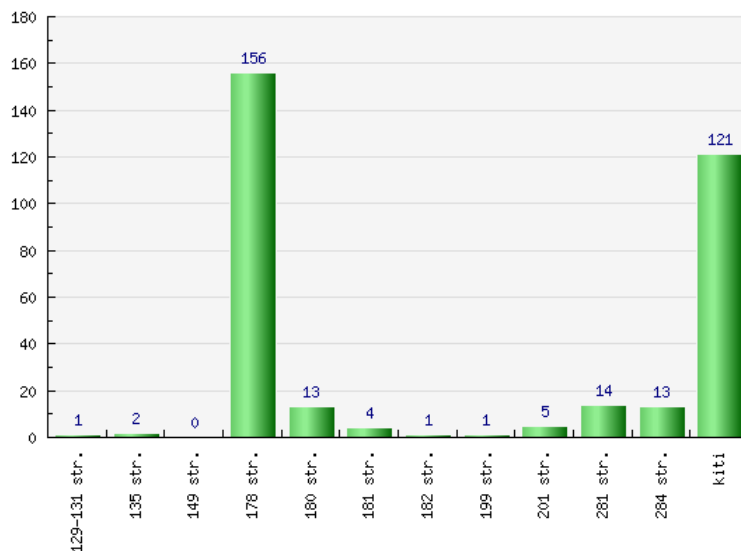
Neringos mieste 2004 m. birželio - rugpjūčio mėn. buvo užregistruotos 42 nusikalstamos veikos (2003 m. – 49 nusikalstamos veikos), iš jų: 41 – nusikaltimas, 1 – baudžiamasis nusižengimas. Dominuojantys nusikaltimai - tai vagystės iš viešbučių, poilsio namų ir kitų patalpų, į kurias patenkama pro neuždarytas duris bei langus. Taip pat vasaros sezono metu buvo pagrobtos 4 transporto priemonės. Užregistruota 40 eismo įvykių, iš jų 2 įskaitiniai, kuriuose sužeisti 2 asmenys. Per 2003 m. tokį patį laikotarpį buvo užregistruota 50 eismo įvykių, iš jų 6 įskaitiniai, kuriuose žuvo 3 ir buvo sužeisti 8 asmenys. Pastebimas avaringumo mažėjimas. Atkreipiamas dėmesys, kad dėl palyginti nedidelio žmonių skaičiaus pliažuose, vagystės juose Neringos miestui nėra taip aktualios kaip Palangai. Žemiau pateikti 2005 metų duomenys patvirtina tendencijas Neringos mieste.

11 pav. Nusikalstamumo struktūra Neringoje pagal 2005 metų duomenis

2004 m. birželio - rugpjūčio mėn. Druskininkų PK užregistruotos 109 nusikalstamos veikos. Užregistruota nusikalstamų veikų, padarytų viešose vietose - 32, gatvėse -18. 2004 metų vasarą buvo įvykdytas vienas labai sunkus rezonansinis įvykis –

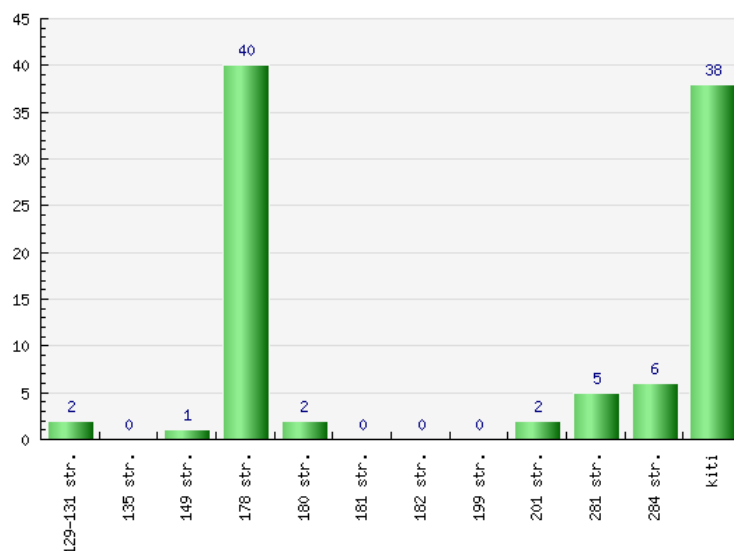
mažametės nužudymas. Atlikus nusikaltimų veikų analizę, galima teigti, kad nusikaltimų dinamika vasaros mėnesiais viešose vietose beveik nekito ir iš 32 nusikalstamų veikų, padarytų viešose vietose skaičius, lyginant su 2003 metų sezono statistika, sumažėjo. Viena priežasčių - vasaros metu komandiruotos papildomos policijos pajėgos ir dažnai organizuojami prevenciniai reidai.

12 pav. Nusikalstamumo struktūra Druskininkuose pagal 2005 metų duomenis

2005 metų statistiniai duomenys patvirtina ankstesnę išvadą, kad nusikaltimų struktūra Druskininkuose dėl sezoninės įtakos nekinta. Rezonansiniai nusikaltimai padaromi retai. Pažymėtina, kad 2005 metais užregistruotas 1 nužudymas, 2 sunkūs sveikatos sutrikdymai.

2004 m. birželio–rugpjūčio mėn. Birštone užregistruotos 23 nusikalstamos veikos, padarytos viešose vietose (2003 m. – 14 nusikalstamų veikų). Stebimas nusikalstamų veikų augimas, kurį įtakoja didėjantis poilsiautojų bei masinių renginių skaičius.

13 pav. . Nusikalstamumo struktūra Birštone pagal 2005 metų duomenis

2005 metais Birštone užregistruota mažiau viešosios tvarkos pažeidimų (2004 m. – 16). Įvyko 5 eismo nelaimės, jų metu mirtinai sužalotų nebuvo, užregistruoti 2 nužudymai, 1 išžaginimas. Populiariausias nusikaltimas - vagystės. Nusikaltimų padaroma daugiau, tačiau bendras nusikalstamumo lygis kol kas išlieka mažiausias tarp kurortų. Birštoną, kaip kurortą, aktyvaus sporto bei masinių kultūrinių renginių organizatorių, atranda vis daugiau poilsiautojų. Deja, didėjant atvykstančiųjų skaičiui, pradeda didėti ir nusikalstamumas.

Apibendrinant statistinę medžiagą, galima būtų teigti, kad nusikalstamumo struktūra kurortuose nesiskiria nuo Lietuvos nusikalstamumo struktūros. Pažymėtina, kad kurortuose kiek didesnis vagysčių skaičius iš poilsio namų, sanatorijų, plažų. Sezono metu pastebimas didesnis nusikalstamų veikų, padarytų viešose vietose, skaičius, taip pat padaugėja nusikaltimų, kuriuos padaro neblaivūs asmenys.

2.3 Viktimizacijos Lietuvos kurortuose ypatumai

Kadangi šiame skyriuje nagrinėjami statistiniai duomenys apie nusikaltimų aukas, svarbu atskirti aukos, nusikaltimo aukos ir nukentėjusiojo sąvokas. Todėl jos trumpai apibūdinamos prieš pateikiant viktimologinės statistikos duomenis.

Abstrakčiai aiškinant „auka“ - asmuo, patyręs kokių nors neigiamų socialinių padarinių. Neigiami socialiniai padariniai gali būti aiškinami kaip socialinė žala, nuostoliai dėl neigiamo poveikio asmens sveikatai, turtui bei aplinkai.

Kriminalinėje viktimologijoje svarbiausia yra nusikaltimo auka. Nusikaltimo auka - tai asmuo, patyręs žalą dėl kito asmens pavojingos, priešingos teisei veikos.

Auka⁵⁶ - tai fizinis asmuo, kuris patyrė žalą, apimančią fizinę ar psichinę žalą, emocinius išgyvenimus ar ekonominius nuostolius, sąlygotą veiksmų ar neveikimo, pažeidžiant valstybių narių baudžiamosios teisės normas. Taip pat pažymėtina, kad terminas auka, ten kur įmanoma, apima ir konkrečios aukos šeimos narius bei artimuosius⁵⁷.

Nusikaltimo aukos viktimizacijos procesas tiesiogiai susijęs su nusikalstamos veikos padarymu. Tačiau ne visos nusikaltimų aukos patenka į oficialiąją statistiką. Kai kurios jų nesikreipia dėl patirto viktiminio įvykio, nes nepasitiki policija, kitos dėl to, kad viktiminis įvykis joms nėra labai svarbus, trečia grupė nežino, kad gali kreiptis dėl patirto įvykio, kitas nesikreipti įtikina patys pareigūnai ar panašią patirtį turėję artimieji.

Lietuvoje nusikaltimo auka dažniausiai suvokiama kaip nukentėjęsysis. Tačiau asmuo, nukentėjęs nuo nusikaltimo, ir nukentėjęsysis, nėra tapačios sąvokos. Nusikaltimo auka yra platesnė sąvoka, apimanti visas viktimizacijos stadijas, visą nusikaltimo tyrimo eigą, teismo procesą ir teismo sprendimo vykdymo procesą. Pagal galiojančio LR Baudžiamojo proceso kodekso 28 str. nuostatas, nukentėjęsysis atsiranda tik ikiteiminio tyrimo eigoje ir nukentėjusiuoju gali būti pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padaryta fizinės, turtinės ar moralinės žalos. Asmenį nukentėjusiuoju pripažįsta ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras savo nutarimu arba teismas nutartimi.⁵⁸

Kitose šalyse nusikaltimų aukomis laikomi ne tik asmenys, kuriuos mes pripažįstame nukentėjusiais, bet ir visi kiti dėl konkrečios nusikalstamos veikos įvairią socialinę (materialinę, fizinę, psichinę (dvasinę) arba kitokią) žalą patyrę asmenys, pavyzdžiui, nusikaltimo liudininkai, nukentėjusiųjų artimieji ir kt.⁵⁹

Apibendrinant galima teigti, kad nukentėjęsysis - dalyvis visuomeninių santykių, saugomų nacionalinių ar tarptautinių įstatymų, užtikrinančių galimybę naudotis subjektinėmis teisėmis ir įgyvendinti savo interesus, ir įgijęs nukentėjusiojo teisinį

⁵⁶ Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtoje deklaracijoje nurodoma, kad auka- asmuo, kuriam individualiai arba kolektyviai, pažeidžiant galiojančius valstybių narių nacionalinius baudžiamuosius įstatymus, įskaitant ir draudžiančius nusikalstamą piktnaudžiavimą valdžia, veikimu ar neveikimu padaryti nuostoliai, įskaitant kūno sužalojimus ar moralinę žalą, emocinius išgyvenimus, materialinę žalą arba esminį pagrindinių žmogaus teisių pažeidimą - United Nations declaration (29 November 1985) of Basic principles of justice for victims of Crime and Abuse of Power. Centre of International Crime Prevention//Guide for Policy Makers.- New York, 1999. P.15

⁵⁷ European Committee on Crime Problems. Recommendation on assistance to crime victims.- Strasbourg, 10 April 2006 . Paimta iš <http://www.coe.int/tci>

⁵⁸ Minėto straipsnio normos reikalavimų vykdymas nukentėjusiajam asmeniui sukelia nemažai keblumų. Norint įgyti nukentėjusiojo statusą, būtina įrodyti, kad žala padaryta nusikalstant ir, kad tarp nusikalstamų veiksmų ir žalos yra priežastinis ryšys. Vien tik fakto, kad buvo patirta žala, neužtenka. Tik tada pradedama nutarimo pripažinti asmenį nukentėjusiuoju priėmimo procedūra. Nurodytame nutarime nurodoma, kas ir kokioje byloje priėmė sprendimą pripažinti asmenį nukentėjusiuoju, kokia žala padaryta, asmeniui išaiškinamos nukentėjusiojo teisės. Taigi tik nuo šio momento asmuo įgyja procesinę nukentėjusiojo padėtį. Ancelis P. Dėmesingumas nusikaltimo aukai kaip prielaida kuriant atvirą visuomenę. Teisinės valstybės link// Jurisprudencija 2000, T.15(7). P. 154

⁵⁹ Burlakova V. A. Kriminologija. Sankt Peterburgas, 2002. P. 178

statusą.⁶⁰

Nusikaltimo aukos gali būti klasifikuojamos įvairiais pagrindais pagal: lytį, amžių, išsilavinimą, užimtumą, pilietybę, statusą šeimoje ir kt.. Užsienio šalyse išskiriamos aukų grupės pagal rasinę, kultūrinę, tautinę, nacionalinę priklausomybę.

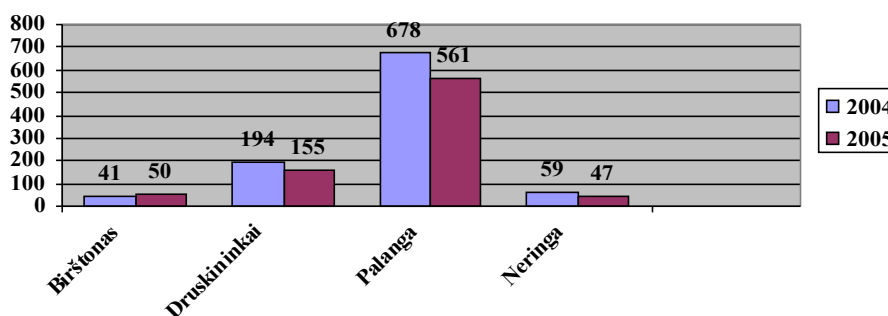
Aukos gali būti grupuojamos ir pagal gyvenamąją vietą: miestas - kaimas, pagal apskritis, pagal konkrečius miestus ir gyvenvietes.

Galima išskirti ir aukas pagal jų patirtį, viktiminių įvykių kiekį, viktimizacijos lygį, patirtas pasekmes. Taip pat labai populiariu išskirti aukas pagal jų patirtus viktiminius įvykius- nusikalstamas veikas, pagal jų pasekmes.

Tad galima teigti, kad nagrinėjant tokį įvairialypį fenomeną kaip viktimizacija, aukas galima skirstyti įvairiausiai pagrindais. Šiame darbe viktimologinių tyrimų ir nusikalstamumo rodiklių analizė bus pateikiama orientuojantis į kurortuose viktiminius įvykius patiriančius asmenis ir jų viktimologines savybes. Todėl konkrečios aukų viktimologinės savybės ir statistikos analizė bus atskleista antrojoje dalyje. Taip pat bus siekiama suformuluoti kurorto aukos sampratą ir sudaryti viktimologinį portretą.

Lietuvos teisėsaugos organų kaupiama statistika apie aukas, kaip jau minėta, nėra labai išsami, tačiau turimų statistinių duomenų analizei bei prielaidoms apie viktimizacijos padėtį Lietuvos kurortuose suformuoti pakanka.

Pažymėtina, kad 2004-2005 metais užregistruotų aukų skaičius Lietuvos kurortuose kito skirtingai.

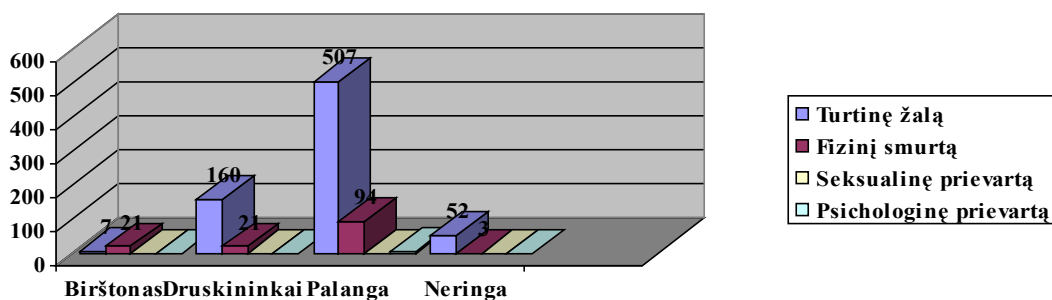
14 pav. Aukų skaičius Lietuvos kurortuose 2004-2005 metai

Iš pateiktų statistinių duomenų analizės galima daryti išvadą, kad tik Birštone aukų skaičius didėjo (pokytis 22 proc.), o kituose kurortuose fiksuojamas aukų skaičiaus sumažėjimas. Labiausiai aukų skaičius sumažėjo Neringoje - 20,3 proc. bei

⁶⁰ Tam, kad įvyktų nusikaltimo aukos virsmas nukentėjusiuoju, turi būti faktinis ir juridinis pagrindas. Faktinį pagrindą sudaro- konkrečios dėl veikos patirtos žalos fakto buvimas. Nusikaltimo auka turi įrodyti, kokia žala atsirado (materialinė, fizinė, moralinė), įvertinti ją ir pateikti įrodymus, kad ji kilo būtent dėl viktiminio įvykio. Juridinis pagrindas- sprendimas, kuriuo nusikaltimo auka, pripažinta nukentėjusiuoju. Nuo to momento nusikaltimo auka įgyja nukentėjusiojo teisinį statusą, t.y. įgyja visas įstatymais nukentėjusiajam numatytas teises ir pareigas.

Druskininkuose- 20,1 proc. Palangoje didžiausias pokytis aukų skaičiaus atžvilgiu, nes sumažėjo net 117 aukų, tačiau procentine išraiška pokytis sudaro tik 17,3 proc.

Pagal žalos pobūdį, 2004 metais asmenys Lietuvos kurortuose patyrė 726 atvejais turtinę žalą, fizinį smurtą - 139 atvejais, seksualinę prievartą - 4 atvejais, o psichologinę prievartą asmenys patyrė 8 atvejais. 2005 metais atitinkamai 607 asmenys patyrė turtinę žalą, 94 - fizinį smurtą, 6 -psichologinę prievartą, seksualinę prievartą patyrusių asmenų oficialioje statistikoje neužregistruota, nors skirstant aukas pagal nusikaltimus, 2005 metais buvo užregistruotas 1 seksualinio prievartavimo atvejis, išžaginimų neužregistruota.

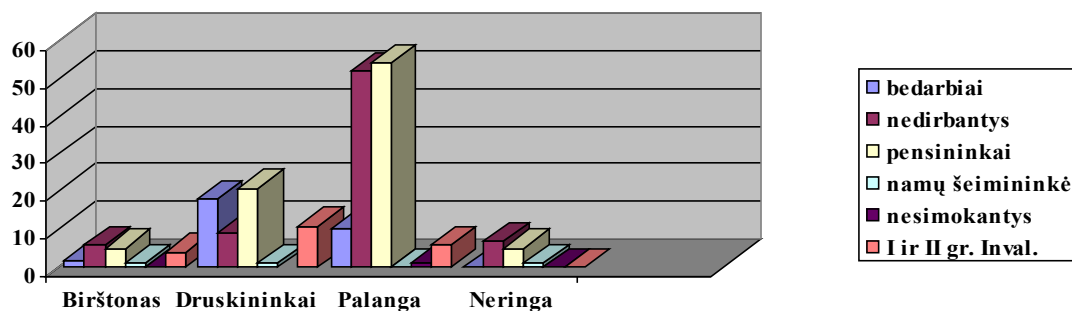

15 pav. Aukų pasiskirstymas pagal patirtos žalos pobūdį

Kaip matyti iš pateiktų statistinių duomenų, daugiausia asmenys nukentėvia patirdami turtinę žalą arba fizinį smurtą. Nemažai asmenų nurodė, kad patyrė psichologinę prievartą. Šie duomenys nesiskiria nuo bendros Lietuvos statistikos. Galima pažymėti, kad Birštone 2005 metais stebimas nukentėjusių, patyrusių turtinę žalą, skaičiaus padidėjimas (2004 metais - 7, 2005 metais – 20) , kai kituose kurortuose stebimas šio rodiklio mažėjimas.

Pagal lytį, kurortuose daugiau nukentėvia vyrų, nei moterų. 2004 metais nukentėjusieji pasiskirsto taip: Palangoje - 61,1 proc vyrų. ir 38,9 proc. moterų, Neringoje - 54,4 proc. ir 45,6 proc., Druskininkuose - 59,6 proc. ir 40,4 proc., Birštone - 52,6 proc. ir 47,4 proc. 2005 metais atitinkamai: Palangoje- 62 proc vyrų. ir 38 proc. moterų, Neringoje - 60 proc. ir 40 proc., Druskininkuose - 60 proc. ir 40 proc., Birštone – 51,1 proc. ir 48,9 proc. Tik Birštone pastebimas abiejų lyčių aukų skaičiaus augimas, bei nukentėjusių moterų procentinės dalies padidėjimas bendrame nukentėjusiųjų skaičiuje. Kituose trijuose kurortuose stebimas bendras nukentėjusiųjų skaičiaus mažėjimas, tačiau padidėjo nukentėjusiųjų vyrų dalis. Bendra išvada - vyrai kurortuose tampa aukomis dažniau nei moterys.

Pagal užimtumą, aukos pasiskirsto sekančiai: Palangoje, Neringoje ir Birštone tarp aukų daugiausia užregistruota pensininkų ir nedirbančiųjų, Druskininkuose dažniausiai aukomis tapo pensinikai ir bedarbiai.

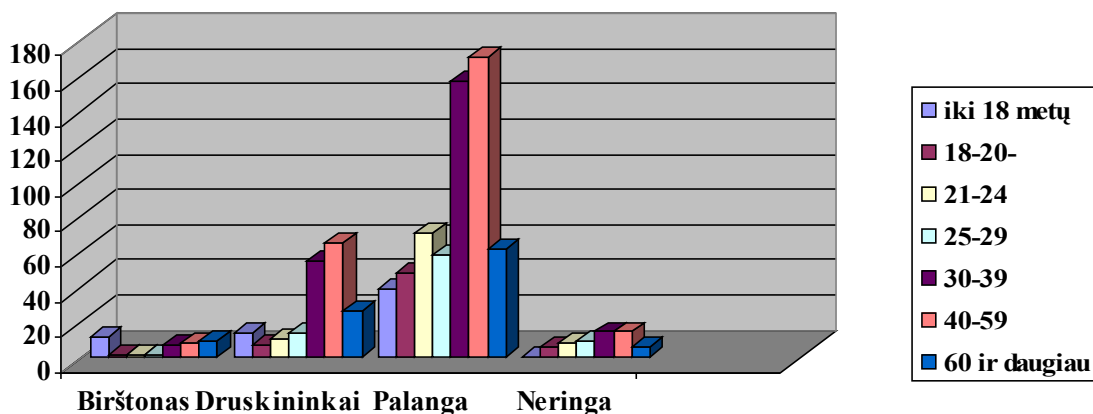

16 pav. Aukų pasiskirtymas pagal užimtumą

2005 metais padaugėjo nedirbančių nukentėjusiųjų, o pensininkų nežymiai sumažėjo. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad 2004 metais Druskininkuose nukentėjo 11 asmenų, turinčių I-II grupės invalidumą⁶¹, tai didžiausias rodiklis tarp kurortų, tačiau jis paaiškinamas tuo, kad į Druskininkus asmenys vyksta sanatoriniam bei reabilitaciniam gydymui ir jų koncentracija šiame kurorte yra didesnė. Pažymėtina, kad 2005 metais Druskininkuose nukentėjo tik 2 asmenys, priskiriami šiai kategorijai, kas galėtų patvirtinti geresnį poilsiautojų apsaugos organizavimą arba padidėjusį šios grupės asmenų budrumą.

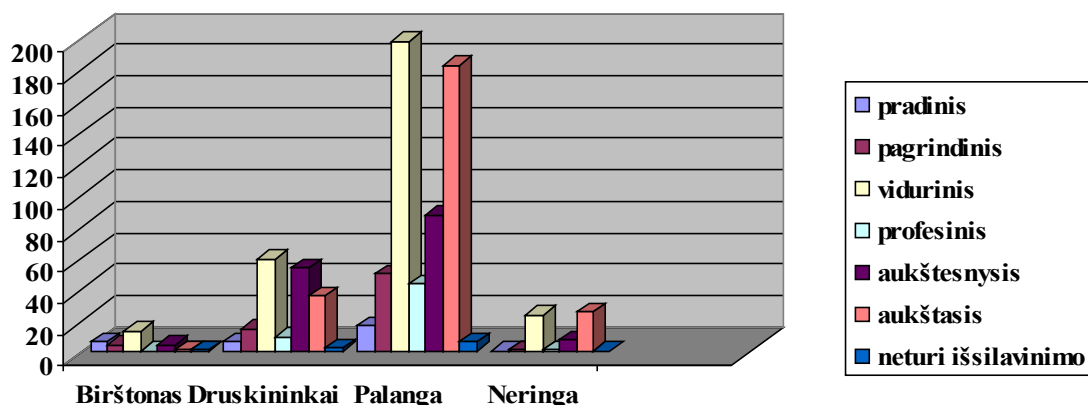
Pagal amžių, daugiausia aukų sudaro dviejų kategorijų asmenys, tai asmenys, priklausantys bendrai amžiaus grupei nuo 30 iki 59 metų, t.y. darbingi suaugę asmenys. Jie vidutiniškai sudaro apie 55-60 proc. visų nukentėjusiųjų. Neringoje 2005 metais šio amžiaus nukentėjusieji sudarė 72,5 proc. visų aukų. Palangoje trečia pagal rizikingumą grupė - jauni asmenys nuo 21 iki 24 metų. Birštone aukomis dažniau tapo asmenys, nesulaukę pilnametystės, t.y. iki 18 metų. Jų dalis bendrame aukų skaičiuje 2004 metais sudarė 28,9 proc., o 2005 metais šios kategorijos nukentėjusiųjų Birštone žymiai sumažėjo (6,4 proc.). Dažniau nei kituose kurortuose, Birštone nukentėjo pensinio amžiaus asmenys, t.y. sulaukę 60 ir daugiau metų. 2004 metais jų dalis buvo 23,7 proc., ty. dvigubai didesnė nei Lietuvos norma -12,6 proc.

⁶¹ Pagal dabar galiojančias įstatymų nuostatas, tai būtų asmenys, netekę nuo 40 iki 100 proc. darbingumo

17 pav. Aukų pasiskirstymas pagal amžių

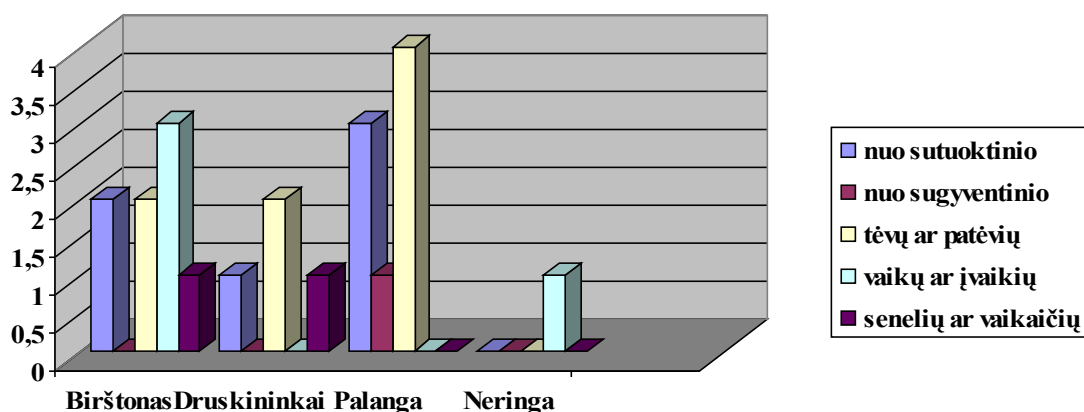
Pagal įgytą išsilavinimą, aukos kurortuose pasiskirsto nevienodai, tačiau galima išskirti bendrus ypatumus. Nusikaltimų aukomis dažniausiai visuose kurortuose tapo vidurinį išsilavinimą turintys asmenys. Palangoje bei Neringoje užfiksuota, kad didelė aukų dalis turėjo aukštąjį išsilavinimą. Neringoje nukentėjusiųjų su aukštuoju išsilavinimu buvo 1 proc. daugiau nei asmenų su viduriniu išsilavinimu. Tokia pat tendencija stebima ir 2005 metais, kai Neringoje nukentėjo 11 asmenų, įgijusių vidurinį išsilavinimą, ir 14 asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą. Druskininkuose antra pagal rizikingumą grupė turėjo aukštesnį išsilavinimą, o aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų skaičius buvo mažesnis. Birštone 2005 metais žymiai išaugo nukentėjusiųjų, turinčių vidurinį ir aukštąjį išsilavinimą skaičius.

18 pav. Aukų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

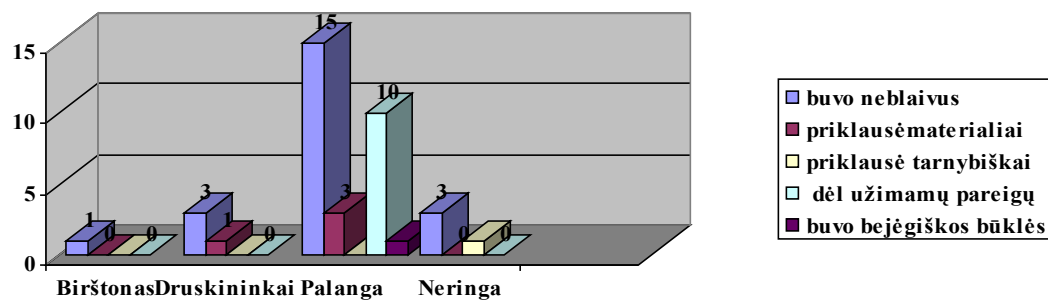
Taigi, galima daryti išvadą, kad kurortuose dažniausiai aukomis tampa vidurinį ir aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys. Pajūrio kurortuose asmenys su aukštuoju išsilavinimu tampa nusikaltimo aukomis dažniau nei turintys aukštesnį išsilavinimą.

Taip pat, statistikoje išskiriama, nuo ko nukentėjo asmenys.

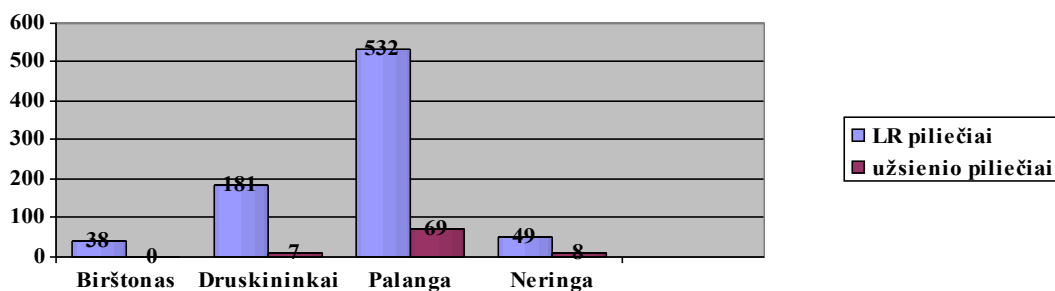
19 pav. Aukų pasiskirstymas pagal jų santykį su asmeniu, atlikusiu nusikalstamas veikas jų atžvilgiu

Atlikus šių statistinių duomenų analizę galima teigti, kad Palangoje ir Druskininkuose dažniausiai asmenys nukentia nuo tėvų ar patėvių. Neringoje bei Birštone fiksuojama, kad nusikalstamas veikas prieš aukas atlieka vaikai ar įvaidžiai. Birštone tai sąlygoja, kad šiame kurorte keli metai stebima nepilnamečių nusikalstamumo augimo tendencija. O Neringoje, pagal šį požymį, užfiksuotas 1 atvejis, todėl daryti vienareikšmiška išvada, kad tai tendencija, ar šio kurorto ypatumas, negalima, nes 2005 metų statistiniai duomenys tokių faktų nefiksuoja. Antroje vietoje dažniausi aukų skriaudėjai – sutuoktiniai. Tik Palangoje buvo užfiksuota, kad aukos nukentėjo ir nuo sugyventinių. Tačiau dažniausiai nukentėjusieji nurodo, kad tapo nepažįstamųjų, t.y. asmenų, su kuriais jie nėra susiję, aukomis. Pažymėtina, kad Palangoje 2005 metais nuo nepažįstamų asmenų nurodė nukentėję 17 aukų, kai 2004 metais šis rodiklis buvo 58. Tuo pat metu giminystės ar kitą ryšį su nusikaltėliu nurodžiusių asmenų skaičius sumažėjo. Panaši tendencija stebima ir Neringoje. Galima būtų daryti išvadą, kad 2005 metais Palangoje ir Neringoje nukentėję asmenys buvo kažkiek pažįstami su nusikalstamą veiką prieš juos atlikusiais asmenimis, tačiau nebuvo susiję su jais giminystės ar kokiais kitais ryšiais. Birštone, priešingai nei pajūrio kurortuose, nukentėjusiųjų nuo nepažįstamų skaičius išaugo 7 kartus.

20 pav. Priežastys, dėl kurių asmenys patyrė viktimizaciją

Pagrindinė priežastis, dėl kurios aukos mano, kad nukentėjo ir kas galėjo iššaukti nusikaltėlių elgesį jų atžvilgiu, pagal oficialius statistinius duomenis, yra ta, kad asmuo buvo neblaivus. Palangoje asmenys nukentėjo būdami neblaivūs 15 atvejų ir 10 atvejų nukentėjo dėl užimamų pareigų. Kituose kurortuose daugiausia asmenys nukentėjo būdami neblaivūs. Deja, į statistiką neįtraukti duomenys apie kitas galimas aukų būsenas, potencialiai didinančias jų riziką tapti aukomis. Todėl patvirtinti statistiniais duomenimis, kad asmenys kurortuose dažnai tampa aukomis dėl savo išsiblašymo ar savisaugos jausmo sumažėjimo, negalima.

21 pav. Aukų pasiskirstymas pagal pilietybę

Pagal pilietybę, Lietuvos kurortuose dažniausiai aukomis tampa Lietuvos piliečiai. Daugiausia aukų užsieniečių užfiksuojama Palangoje, tačiau pagal lyginamąją dalį, Neringoje užsienio piliečiai aukos sudaro apie 14,03 proc., Palangoje apie 11,48 proc., o Druskininkuose apie 3,72 proc. užfiksuotų aukų.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad tapti statistine auka kurorte didesnę tikimybę turi Lietuvos Respublikos pilietis, vyras, nuo 30 iki 59 metų amžiaus, turintis vidurinį arba aukštąjį išsilavinimą. Didesnę tikimybę tapti auka turi asmuo, būdamas neblaivus. Dažniausiai asmenys tampa turtinių nusikaltimų aukomis ir patiria turtinę žalą.

III. VIKTIMIZACIJOS KUROTINIUOSE MIESTUOSE PREVENCIJA

III.1 Viktimizacijos prevencijos teisinis reglamentavimas

III.1.1 Tarptautiniai dokumentai

Aukų, nukentėjusių nuo nusikaltimų kurortuose, viktimizacijos prevencijai ir teisei padėčiai apibrėžti skirtų teisės aktų nėra. Tačiau, kaip ir visos nusikaltimo aukos, jos turi teisę į žalos atlyginimą, kompensaciją. Yra priimti skirtingi dokumentai ir priemonės nusikalstamumo mažinimui ir pagalbai aukoms, kurios vienaip ar kitaip liečia ir nagrinėjamą aukų ratą. Nusikaltimų aukų padėtį reguliuojančius teisės aktus arba jiems prilyginamus dokumentus kuria įvairios tarptautinės organizacijos.

Jungtinių Tautų Organizacija:

1984 m. lapkričio mėn. 23 d. buvo priimta Europos konvencija „Apie žalos kompensavimą smurtinių nusikaltimų aukoms“⁶², kuri garantuoja visiems ją pasirašiusių ir ratifikavusių šalių piliečiams vienodas ir lygias teises į kompensaciją.

Remiantis šia Europos konvencija, buvo priimti vėlesni Jungtinių Tautų teisės aktai.

1985 m. lapkričio 29 d. Jungtinės Tautos Generalinėje Asamblėjoje priėmė Deklaraciją⁶³ „dėl aukų teisių padėties vykdant teisingumą ir dėl piktnaudžiavimo valdžia aukų padėties įvertinimo bei pagalbos joms“. Deklaracijoje pabrėžiama, kad nusikaltimų aukos turi užimti deramą, nepažeidžiant jų orumo, padėtį baudžiamojo teisingumo procese, į jų nuomonę turi būti atsižvelgta. Nustatoma, kad aukoms turi būti kompensuojama įvairaus pobūdžio skriauda, padaryta nusikaltimu arba kitokiu jėgos panaudojimu. Aukos turi teisę į žalos atlyginimą (restituciją ir kompensaciją) ir dvasinę paramą bei pagalbą. Tai turi atlikti šalių vyriausybės institucijos, bendruomenės, savivaldybės, savanoriai ir pan. Deklaracijoje aptariamų pagrindinių elgesio su nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukomis principų

⁶² The Convention on Compensation to Victims of Violent Crimes).

⁶³ The Declaration of Basic Principles of Platform for Action Justice for Victims of Crime and Abuse of Power)

geresniai įgyvendinimui vėliau buvo priimtos įvairios rezoliucijos, leidžiančios adaptuoti deklaracijos nuostatas įvairių šalių teisinėse sistemose ir skirtingose visuomeninėse tų šalių tradicijose.

1995 m. Jungtinių Tautų ketvirtojoje pasaulinėje konferencijoje moterų klausimu Pekine (Kinija) buvo suformuota Veiklos platforma⁶⁴, kuria siekiama užtikrinti pagalbą moterims ir vaikams, tapusiems buitinio smurto aukomis; numatyti keliai, kaip išvengti vis didesnio šio socialinio reiškimo paplitimo atskirų šalių visuomenėse.

Europos komitetas yra priėmęs pagalbos nusikaltimų aukoms rekomendacijas⁶⁵, kuriomis skatina visas šalis nares skirti daugiau dėmesio pagalbos aukoms problemų sprendimui, teisės aktais užtikrinti aukų teisių įgyvendinimo ir pagalbos aukoms mechanizmus, skirti finansavimą prevencinėms programoms, taip pat sudaryti fondus žalos, patirtos dėl įvykdytų nusikaltimų, atlyginimui iš valstybės lėšų, skatinti aktyviai dalyvauti nevyriausybinės organizacijas.

Šie tarptautiniai dokumentai jau yra įgyvendinami įvairių šalių teisinėje ir socialinėje praktikoje, nors juose aptariami tik patys bendriausi veiklos principai. O konkrečios šalys, tiesiogiai įgyvendindamos pagalbos ir žalos kompensavimo nusikaltimų, ypač smurtinių nusikaltimų, aukoms principus, kuria konkrečią ir aiškia nusikaltimų aukų ir nusikalstamumo apskritai prevencijos strategiją, numato būdus, kaip tai padaryti, kaip nustatyti žalos nusikaltimo aukai dydį, kaip sukaupti šiems klausimams spręsti reikiamas lėšas.

III.1.2 Nacionaliniai teisės aktai

Įgyvendinant tarptautinius aktus bei siekiant užtikrinti nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimą, buvo priimti nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys įvairias nusikaltimo aukų problemas.

2005 m. birželio 30 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas.⁶⁶ Šiuo įstatymu įtvirtinta nusikaltimo aukų teisė gauti kompensacijas už smurtiniais nusikaltimais padarytą žalą, apibrėžtas aukų, kurioms negali būti skiriama kompensacija, ratas.

2003 m. gegužės 8 d. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas Nr. IV-160 „Dėl Nusikalstamų veikų, jas padariusių asmenų bei nukentėjusių asmenų centralizuotos apskaitos instrukcijos patvirtinimo“⁶⁷ padėjo pagrindą viktimologinės statistikos duomenų bazės kūrimui. Oficialios statistikos apie aukas buvimas turėtų

⁶⁴ The Platform of Action

⁶⁵ European Committee on Crime Problems. Recommendation on assistance to crime victims.- Strasbourg, 10 April 2006

⁶⁶ Valstybės žinios, 2005, Nr. 85-3140. Įsigalioja nuo 2005-07-14

⁶⁷ Valstybės žinios, 2003, Nr. 50-2230. Įsigalioja nuo 2003-05-24.

pagerinti viktimologinės situacijos monitoringo galimybes, sekti kokių rezultatų duoda įvairios prevencinės programos, kaip įgyvendinamos aukų teisės, taip pat išryškinti ir koncentruoti dėmesį į labiausiai viktimiškas asmenų grupes.

2003 m. balandžio 14 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr.477 „Dėl kaimo gyvenamųjų vietovių gyventojų saugumo ir policijos apylinkės inspektorių veiklos gerinimo 2003-2005 metais programos patvirtinimo“.⁶⁸ Šioje programoje akcentuota sunki vienkiemių gyventojų viktimogeninė padėtis bei sudėtinga kaimo vietovėse dirbančių inspektorių situacija. Joje numatytais priemonėmis buvo bandoma palengvinti ir vienos ir kitos asmenų kategorijos padėtį. Pasirinktų priemonių efektyvumas bus aptartas sekančioje darbo dalyje.

2003 m. kovo 20 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. IX-1383 buvo patvirtinta Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa⁶⁹, o 2005 m. sausio 12d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 12 buvo patvirtintas nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2005–2006 metų įgyvendinimo priemonių planas. Priemonių plane numatyta būtinybė išnagrinėti socialines ir ekonomines atkuriamojo teisingumo sistemos kūrimo sąlygas, susipažinti su užsienio valstybių patirtimi ir pateikti Komisijai pasiūlymus dėl atkuriamojo teisingumo sistemos Lietuvoje koncepcijos ir jos įgyvendinimo priemonių rengimo, kuria siekiama surasti būdų, kaip efektyviau spręsti nusikaltimais padarytos žalos atlyginimo klausimus, atkurti iki nusikaltimo buvusius santykius tarp nusikaltimo paveiktų subjektų – aukos, nusikaltėlio, visuomenės, įgyvendinti atkuriamojo teisingumo principines nuostatas baudžiamojoje justicijoje; tikimasi, vadovaujantis atlikto tyrimo rezultatais, parengti pasiūlymus dėl atkuriamojo teisingumo sistemos plėtros. Programoje atskiras dėmesys skiriamas nusikaltimų aukų socialinės teisinės apsaugos politikai; numatytos šios priemonės jai įgyvendinti:

⁶⁸ Valstybės žinios, 2003, Nr. 37-1619.

⁶⁹ Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1318.

- informacinio leidinio apie nusikaltimų aukų teisinę padėtį ir paramos jiems sistemą parengimas ir išleidimas;
- interneto svetainės, skirtos visuomenei informuoti apie nusikaltimų prevenciją, savisaugą ir paramą nusikaltimų aukoms, administravimas bei šioje svetainėje teikiamos informacijos išplėtimas;
- Lietuvos Respublikos nusikaltimais padarytos žalos atlyginimo įstatymo projekto parengimas;
- būtinų socialinių paslaugų asmenims, nukentėjusiems nuo nusikaltimų, teikimas pagal gyvenamąją vietą.

Pažymėtina, kad daugelis iš numatytų priemonių buvo įvykdytos ir manytina, kad jų įgyvendinimas duos teigiamų rezultatų viktimizacijos mažinimui.

III.2 Viktimizacijos priežasčių nustatymas ir prevencija Lietuvoje, jos efektyvumas

2005 metais priimtas Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas, tačiau kol kas praktiškai jis tik pradedamas įgyvendinti ir jo efektyvumo nustatyti dar neįmanoma. Tačiau galima pasakyti, kad visuomenė apie tokią galimybę nėra tinkamai informuota, dauguma aukų ir net teisėsaugos pareigūnų apie tokią galimybę gauti kompensaciją nežino.

2003 m. balandžio 14 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 477 buvo patvirtinta Kaimo gyvenamųjų vietovių gyventojų saugumo ir policijos apylinkės inspektorių veiklos gerinimo 2003–2005 metais programa. Programos rengėjai pagrindines priemones nurodė tokias:

- kelti kaimo gyvenamosiose vietovėse dirbančių policijos apylinkės inspektorių pareiginius laipsnius;
- kelti kaimo gyvenamosiose vietovėse dirbančių policijos apylinkės inspektorių kvalifikaciją;
- sudaryti sąlygas kaimo gyvenamosiose vietovėse dirbantiems policijos apylinkės inspektoriams gyventi aptarnaujamoje teritorijoje;
- visus kaimo gyvenamosiose vietovėse dirbančius policijos apylinkės inspektorius aprūpinti: uniformine apranga, nustatytas higienos normas atitinkančiais darbo kabinetais; specialiais policijos automobiliais su įranga; radijo ryšio priemonėmis, alkoholio kiekio matuokliais, fotoaparatais, ekspertiniais lagaminais ir mobiliojo ryšio telefonais.

Igyvendinus minėtą programą buvo tikimasi, kad kaimo gyvenamųjų vietovių gyventojams pasidarys saugiau, nes bus operatyviau ir profesionaliau reaguojama į jų pranešimus apie teisės pažeidimus, sutrumpės policijos pareigūnų vidutinis atvykimo į iškvietimo ar įvykio vietą laikas. Policijos pareigūnai dažniau aplankys gyventojus.

Tačiau programoje visiškai nepasiūlyta priemonių vienkiemių ir kaimo gyventojų viktimizacijos prevencijai, jų geresniam susisiekimui su teritoriją aptarnaujančiais pareigūnais, nenumatyta vienkiemių gyventojų savigynos kursų ar kitokių priemonių jų asmeniniam saugumui užtikrinti. Manytina, kad ši programa, ją tinkamai įgyvendinus, turėtų pagerinti pareigūnų materialinę bazę, gal būt paskatintų pareigūnus geriau atlikti savo pareigas, tačiau geresniam visuomenės ir, konkrečiai, aukų teisių užtikrinimui ši programa neduos jokio efekto.

2003 ir 2004 metais Lietuvos kurortuose buvo įgyvendinama Lietuvos kurortų plėtros koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 29 d. nutarimu Nr. 1713, kurios 3 punktą skirtas saugumo kurortuose užtikrinimui. Įgyvendinant šią nuostatą, Lietuvos policijos generalinis komisaras 2003 ir 2004 metais įsakė savo pavaldiniams užtikrinti viešąją tvarką, eisimą ir visuomenės saugumą vasaros sezono metu. Vykdamas šį įsakymą, sezono metu į kurortų policijos komisariatus buvo komandiruojami policijos pareigūnai, kurių tikslas buvo padėti kurortuose esantiems pareigūnams palaikyti viešąją tvarką padidėjus kurorto lankytojų srautams, taip pat pasidalinti patirtimi įvairiose srityse, kuriose kurortuose buvo jaučiamas trūkumas. Po kiekvieno vasaros sezono kurortų policijos komisariatai pateikdavo pažymą apie įsakymo vykdymą ir gautus rezultatus.

Ištyrus komisariatų pateiktas ataskaitas, paaiškėjo, kad papildomų policijos pajėgų pasitelkimas užtikrinant viešąją tvarką kurortuose buvo būtinas, kriminogeninė padėtis buvo valdoma ir kontroliuojama, viešosios tvarkos palaikymo priemonės kurortuose vasaros turistinio sezono metu buvo vykdomos. Statistiniai duomenys šių priemonių efektyvumą patvirtino. Taip pat kiekvieno kurorto policijos komisariato pareigūnai išdėstė siūlymus dėl viešosios tvarkos užtikrinimo sezono metu tobulinimo bei reikalingų priemonių rezultatams pasiekti. Išaiškėjo, kad Neringos policijos veiklai ir tinkamam saugumo užtikrinimui trukdo teritorijų, kurių neapima radio ryšys, buvimas, trūksta universalesnių transporto priemonių budėjimui pėsčiųjų ir dviračių takuose. Pajūrio kurortams itin aktuali patruliavimo paplūdimiuose problema, kas taip pat aktualu potencialioms nusikaltimų aukoms. Problemos priežastys: tinkamos aprangos ir technikos nebuvimas. Taip pat iškelta mintis apie paplūdimių įrengti daiktų saugojimo kameras, kas turėtų pagerinti vagysčių aukų viktimologinę prevenciją. Taip pat buvo pateikti tokios, viktimologiniu požiūriu, svarbios priemonės, kaip pavojingų teritorijų apšvietimas,

videokamerų pastatymas nuošaliuose, viktimiškai pavojingose vietovėse, kur žmonių judėjimas negausus ir retai praeina policijos patrulių maršrutai.

Palangos mieste pastebėjus organizuoto nusikalstamumo grupių įtakos ir veiklos didėjimą, nuspręsta suteikti praktinę pagalbą Palangos m. PK, tiriant Palangoje veikiančių organizuoto nusikalstamumo grupių nusikalstamas veikas. Nurodyta aktyviau bendradarbiauti darbo narkotikų platinimo užkardymo srityje bei stiprinti gretimų su Palanga rajonų kriminalinės policijos pareigūnų bendradarbiavimą neteisėtus narkotikų apyvartos kontrolės srityje.

Imtasi priemonių užkardyti vagystes iš automobilių bei daiktų, paliktų be priežiūros, vagystes paplūdimyje. Pasiūlyta kurortų policijos pareigūnams kartu su miesto Savivaldybės atsakingais darbuotojais spręsti klausimą dėl automobilių stovėjimo vietų, apsaugos būdų bei priemonių.

Lietuvos policijos aptarnavimo paslaugų centrui pavesta spręsti klausimą dėl reikiamo kiekio policijos katerių, vandens motociklų, motorolerių, radijo ryšio priemonių, štabinio transporto, keturračių motociklų įsigijimo bei papildomų patalpų, reikalingų Neringos PK, įsigijimo Juodkrantėje.

Druskininkuose, atlikus 2004 m. vasaros sezono analizę, išaiškėjo šios problemos:

- patruliuojant dviračiais dviračių - pėsčiųjų takais, kurių bendras ilgis beveik 80 kilometrų, fiziškai sunku tinkamai užtikrinti viešąją tvarką. Šią problemą būtų galima išspręsti įsigijus motorolerių;
- radijo ryšio priemonių ir transporto trūkumas bei pasenęs autoparkas trukdo tinkamai užtikrinti saugumą. Šiai problemai spręsti pasiūlyta kreiptis į savivaldybę papildomų lėšų;
- judriausiose bei, kriminogeniniu požiūriu, pavojingose kurorto vietose būtų tikslinga įrengti vaizdo stebėjimo kameras, tai pagerintų operatyvų reagavimą į daromus teisės pažeidimus ir leistų geriau užtikrinti gyventojų ir poilsiautojų saugumą.

Lietuvoje atlikto Nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo tyrimo metu buvo tiriama ir gyventojų nuomonė apie tai, ar pakanka informacijos apie nusikaltimų aukų teises bei jų gynybos priemones. Net 45 proc. respondentų nurodė, kad informacijos nepakanka, apie 42 proc. daugmaž pakako informacijos ir tik kiek daugiau nei 10 proc. respondentų buvo patenkinti esamu informacijos kiekiu. Tačiau situacijos analizė parodė, kad respondentai klaidingai įsivaizduoja, jog pakanka išplatinti lankstinukus, pasiūlyti pasiskaityti įstatymus

ar poįstatyminius aktus ir aukų informuotumo poreikis bus patenkintas⁷⁰. Pastebėta, kad neskiriama dėmesio nuolatinių, tęstinių ilgalaikių priemonių kūrimui, neatsižvelgiama į specifinius aukos poreikius, jos kategoriją (neįgalūs asmenys, neraštingi), taip pat neatsižvelgiama, kad dažniausiai savo teises ir bylų proceso eigą aukos išivaizduoja tik pagal bendrą supratimą, nes neturi specialaus išsilavinimo ir aktyviai nesidomi teisės aktais bei literatūra.

Minėtu tyrimu taip pat buvo bandoma išsiaiškinti, kokie informacijos šaltiniai apie aukų teises yra ir ar jie pakankamai veiksmingi.

Išskirtos tokios informavimo priemonės kaip:

- masinės informavimo priemonės;
- teisėsaugos pareigūnų atliekamas nusikaltimų aukų supažindinimas su jų teisėmis;
- aukų asmeninė patirtis;
- seminarai nusikaltimų aukoms;
- draugų, kolegų, giminių patirtis;
- speciali informacinė literatūra.

Kaip pačios efektyviausios, buvo nurodytos teisėsaugos pareigūnų suteikta informacija ir informacija gauta per žiniasklaidos priemones.

Svarbus šaltinis - pačios aukos patirtis. 82,1 proc. respondentų teisėsaugos institucijų veiklą, supažindinant aukas su jų teisėmis, vertina kaip labai veiksmingą ir veiksmingą.

Nors šiaip teisėsaugos institucijomis nepasitikima ir jų veikla dažniausiai visuomenė nėra patenkinta.

Tyrimai patvirtino, kad seminarai ir konferencijos, skirti aukų socialinės apsaugos, jų teisių gynimo problematikai nagrinėti teoriniame ir praktiniame lygmenyje, dažniausiai lieka prie pirmojo lymens, t.y. praktinės vertės neturi.

Dauguma respondentų pritarė, kad informuotumui trukdantys veiksniai: aukų žemas teisių žinių lygis, švietimo sistemos spragos, visuomenės teisinės sąmonės ir kultūros stoka ir tik tuomet nepakankamas žiniasklaidos ir teisėsaugos organų aktyvumas.

Todėl rekomenduojama numatyti konkrečias priemones visuomenės informuotumui didinti ir šviesti.

III.3 Rekomendacijos viktimizacijos mažinimui Lietuvos kurortuose

⁷⁰ Uscila R. Nusikaltimo aukų teisių įgyvendinimo Lietuvoje vertinimas. Paimta iš www.nplc.lt

Atsižvelgiant į įvairių tyrimų rezultatus ir šiame darbe atliktą viktimogeninių veiksnių analizę bei prietas išvadas, rekomenduojama numatyti konkrečias priemones viktimizacijos mažinimui.

Viena pagrindinių priemonių grupė turėtų būti skirta visuomenės informuotumui didinti ir šviesti.

Sveikintini informaciniai leidiniai, tokie kaip „Nusikaltimų aukų atmintinė“ , „Kaip apsaugoti savo turtą“, „Kaip apsaugoti save ir vaikus“ bei kiti.

Didelę įtaką aukų sąmoningumo ir budrumo didinimui daro socialinės akcijos, skirtos viktimizacijos prevencijai, tokios kaip Transparency International organizuota akcija „Tave parduos kaip lėlę“, skirta potencialioms prekybos žmonėmis aukoms arba šiuo metu vykdoma akcija „Karas karui Lietuvos keliuose“, kuria bandoma atkreipti visuomenės dėmesį į neatsakingą vairuotojų ir pėsčiųjų elgesį, dėl kurio kas savaitę Lietuvoje žūsta 11-17 žmonių. Manytina, kad panašios socialinės kampanijos dėka, galima būtų vykdyti poilsiautojų viktimizacijos kurortuose prevenciją. Nes viena iš priežasčių, dėl ko poilsiautojai tampa potencialiomis aukomis, poilsiautojų neadekvatus viktimizacijos kurortuose vertinimas. Dauguma asmenų mano, kad kurortuose yra labai saugu arba tiesiog stengiasi pamiršti problemas ir rūpesčius „namie“, o kurorte ilsėtis. Todėl akcija, kurios metu būtų skelbiama apie gresiančius pavojus ir būtinas savisaugos priemones, labai padėtų pagrįstai padidinti poilsiautojų baimę tapti nusikaltimo aukomis ir atitinkamai paskatintų elgtis atsargiau ir apdairiau net ir poilsio metu.

Pažymėtina, kad į kurortus vykstantys asmenys viktimizaciją gali patirti ne tik kurorte, bet ir namuose, nes jiems išvykus, paliktas namie turtas lieka potencialiu taikiniu nusikaltėliams. Dėl to socialinės akcijos per žiniasklaidą, policijos veiklą ir kitomis priemonėmis, turėtų būti vykdomos ne tik pačiuose kurortuose, bet ir visoje Lietuvos teritorijoje ypač rengiantis atostogų sezonui.

Mokyklose pradėta pažindinti mokinius su teisės pagrindais, išklausomas saugumo kursas. Tai sveikintina, tačiau rekomenduojama šviesti mokinius ir visuomenę ir siekiant viktimizacijos prevencijos: supažindinti su galimybėmis išvengti konflikto ir viktimogeninės situacijos, informuoti apie aukų teises ir egzistuojančią pagalbą joms. Labai reikalinga praktinė informacija, t.y. kad kiekvienas asmuo žinotų kur konkrečiai gali kreiptis ištikus nelaimę. Vykdamas viktimizacijos prevenciją kurortuose, kurortų turizmo centruose ir jų internetiniuose puslapiuose ši informacija pareikiama, tačiau neakcentuojama, ją sunku surasti.

Rekomenduojama skirti daugiau dėmesio informacijos apie pagalbą aukoms teikiančias įstaigas bei apie veiksnius, kurių reikėtų vengti konkrečiam kurorte. Turistams

ir poilsiautojams galėtų būti pateikiama informacija apie pavojingiausias vietas bei rekomendacijos kaip išvengti problemų poilsiaujant, taip pat nurodyta kokių konkrečiai priemonių dėl to reiktų imtis.

Antra priemonių grupė turėtų būti orientuota į teisėsaugos institucijų veiklos plėtimą viktimologine kryptimi. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teisėsaugos institucijų veikla dažniausiai nukreipta tik į nusikaltimus, nusikaltėlius ir nusikaltimų prevenciją, tuo tarpu nusikaltimų aukoms skiriamas labai mažas dėmesys. Pareigūnai nėra mokomi kaip elgtis ir kaip padėti nusikaltimo aukai. Dažniausiai pamirštama, kad aukai jos situacijoje pirmiausia reikalinga tiksli informacija, ką daryti, kaip įgyvendinti jos teises, dėmesys ir moralinis palaikymas. Deja, to dažniausiai pasigendama, o pagalba aukai ir jos teisių gynimas lieka tik pačios aukos reikalas. Pasitaiko sąmoningų pareigūnų, kurie savo asmenine iniciatyva ir dažniausiai savo asmeninėm lėšom stengiasi padėti į nelaimę patekusiam asmeniui, tačiau nei valstybė, nei savivaldybės, tokios iniciatyvos neremia. Todėl reikia imtis neatidėliotinų veiksmų, kad būtų sukurta nusikaltimų aukų pagalbos ir paramos infrastruktūra kurortuose.

Įvairiuose viktimologiniuose tyrimuose bei studijose buvo nurodoma, kad būtina steigti specializuotas aukų pagalbos organizacijas, paramos fondus, diegti progresyvias aukos ir nusikaltėlio konflikto nagrinėjimo priemones, taip pat savitarpio palaikymo, kitas reabilitacines priemones ir programas. Lietuvoje šiuo metu veikia įvairios organizacijos pagalbos smurto prieš moteris ir vaikus aukoms, pagalbos vaikams patyrusiems smurtą šeimoje bei seksualinę prievartą, taip pat į neformalias organizacijas vienijasi vienkiemiuose ir kaimo vietovėse nusikaltimų aukomis tapę asmenys. Tačiau reiktų kurortuose šalia turizmo informacinių centrų ar policijos komisariatų įsteigti specialias organizacijas turistų ir poilsiautojų, patyrusių nusikalstamų veikų poveikį, problemoms spręsti bei priemonių viktimizacijos prevencijai kurortuose kūrimui bei vykdymui. Būtina skatinti nusikaltimų aukų teisinį švietimą, savisaugos, savikontrolės, informacinių sistemų kūrimą; laiku teikti žinias apie egzistuojančias paslaugas, paramą, jų specifiką bei apimtį. Būtina atsižvelgti į kurortų aukų ypatumus ir imtis priemonių, būtent, jų viktimologinių savybių mažinimui.

Kaip jau minėta anksčiau, būtina imtis ir infrastruktūrinių priemonių, t.y. įkurti saugomų kempingų infrastruktūrą, atlikti anksčiau nurodytų apšvietimo ir susisiekiimo tinklų renovacijas.

Atsižvelgiant į užsienio šalių praktiką, Lietuvos kurortų policijos komisariatų pasiūlymus bei viktimologinių tyrimų duomenis, siūloma:

1. Teikti informaciją apie pagalbą aukoms teikiančias įstaigas bei apie veiksnius, kurių reikėtų vengti konkrečiam kurorte, apie pavojingiausias problemas bei rekomendacija kaip išvengti jų poilsiaujant, taip pat nurodyti kokių konkrečiai priemonių dėl to reikėtų imtis. Šią informaciją reikėtų talpinti kurortų turizmo centruose ir jų internetiniuose puslapiuose.
2. Imtis neatidėliotinų veiksmų, kad būtų sukurta nusikaltimų aukų pagalbos ir paramos infrastruktūra kurortuose: šalia turizmo informacinių centrų ar policijos komisariatų įsteigti specialias organizacijas turistų ir poilsiautojų, patyrusių nusikalstamų veikų poveikį, problemoms spręsti bei priemonėms viktimizacijos prevencijai kurortuose kurti bei vykdyti. Skirti finansavimą šios infrastruktūros sukūrimui.
3. Būtina skatinti nusikaltimų aukų teisinį švietimą, savisaugos, savikontrolės, informacinių sistemų kūrimą; laiku teikti žinias apie egzistuojančias paslaugas, paramą, jų specifiką bei apimtis.
4. Atsižvelgiant į kurortų aukų ypatumus, imtis priemonių, būtent, kurorto aukų ir pačių kurortų viktimologinių savybių mažinimui: tinkamai apšviesti pavojingas vietas, įrengti stebėjimo kameras, įrengti daiktų saugojimo vietas, įkurti saugomų kempingų ir poilsiaviečių tinklą ir pan.
5. Organizuoti ir vykdyti socialines akcijas per žiniasklaidą, policijos veiklą ir kitomis priemonėmis, kurių metu būtų atkreipiamas gyventojų dėmesys į elgesį ir veiksnius, lemiančius jų tikimybes tapti aukomis poilsio metu. Šios akcijos turėtų būti vykdomos ne tik pačiuose kurortuose, bet ir visoje Lietuvos teritorijoje, ypač rengiantis atostogų sezonui.
6. Parengti ir išleisti trumpą poilsiautojo vadovą, kuriame būtų pateikta visa informacija apie būtinus pasiimti daiktus, būtinas priemones asmens, jo turto bei poilsio saugumui užtikrinti, išpėjimai apie pavojingus reiškinius ir vietas, taip pat rekomendacijos kaip elgtis atitinkamose situacijose.
7. Skirti finansavimą viktimologinių tyrimų atlikimui bei viktimizacijos prevencijos priemonių kūrimui.
8. Remti ir skatinti nevyriausybinės organizacijas, kurios specializuojasi pagalbos aukoms ir aukų prevencijos srityje. Suteikti joms reikiamas teises ir teikti pagalbą renkant bei skleidžiant informaciją, reikalingą viktimizacijos prevencijai, užtikrinti valstybinių įstaigų pagalbą organizuojant prevencines akcijas ir pan.

IŠVADOS

Apibendrinant darbo rezultatus galima būtų padaryti tokias išvadas:

1. Viktimizacija – sudėtingas socialinis tapimo auka procesas, sukeliantis neigiamus padarinius, kurie gali būti tęstinio pobūdžio, išreikšti objektyvia forma arba pasireiškiantys subjektyviais aukos išgyvenimais. Viktimizacija apima tiesioginius ir netiesioginius tapimo auka proceso padarinius, todėl išskiriama pirminė ir antrinė viktimizacija. Pakartotinė viktimizacija priklauso nuo aukos arba vietos viktimiškumo.
2. Viktimiškumas – tai tikimybė tapti auka, kurią lemia subjektyvių asmens savybių, jo elgesio bei objektyvių aplinkybių visuma. Pabrėžtina, kad viktimiškų savybių ar aplinkybių buvimas nėra būtina tapimo auka priežastis. Negali būti atmetama atsitiktinio viktimiškumo tikimybė, kai asmuo tampa auka tiesiog todėl, kad atsidūrė netinkamoje vietoje, netinkamu laiku.
3. *Auka* - asmuo, patyręs kokių nors neigiamų socialinių padarinių, kurie gali pasireikšti kaip socialinė žala, nuostoliai dėl neigiamo poveikio asmens sveikatai, turtui bei aplinkai. Nusikaltimo auka - tai asmuo, patyręs žalą dėl kito asmens pavojingos, priešingos teisei veikos. Nusikaltimo aukos samprata apima visas viktimizacijos stadijas. Nukentėjusysis - asmuo, dalyvaujantis visuomeniniuose santykiuose, saugomuose nacionalinių ar tarptautinių įstatymų, užtikrinančių galimybę naudotis subjekcinėmis teisėmis ir įgyvendinti savo interesus, kuriam įstatymų nustatyta tvarka suteiktas nukentėjusiojo teisinis statusas.
4. Kurortai, tai gyvenvietės su gerai išvystyta specialia gamtinių gydomųjų išteklių naudojimo, turizmo bei poilsio infrastruktūra, kurioms LR Seimas suteikė kurorto statusą. Lietuvoje kurorto statusą turi šie miestai: Birštonas, Druskininkai, Neringa ir Palanga. Pagal paskirtį kurortai gali būti skirstomi į gydomuosius bei turizmo arba poilsinius kurortus. Palanga ir Neringa vadinami pajūrio kurortais ir jų pagrindinė veiklos kryptis poilsio infrastruktūros vystymas. Abiejuose kurortuose ryški sezoniškumo įtaka. Ekonominė socialinė situacija nestabili. Druskininkai ir Birštonas iki šiol galėjo būti priskirti gydomiesiems kurortams, tačiau pastaruoju metu pastebima jų universalėjimo tendencija, intensyviai vystomos turizmo, poilsio bei pramogų infrastruktūros. Todėl požiūris į šiuos kurortus kaip gydomuosius koreguotinas ir jie galėtų būti apibūdinami kaip universalūs kurortai. Druskininkuose kurortinė veikla aktyvi visus metus, sezoniškumas pasireiškia ne itin ryškiai, o Birštone, kol kas sezoniškumas jaučiamas, tačiau nuolat veikiančios sanatorijos sušvelnina jo įtaką.

5. Atlikus statistinių duomenų apie nusikalstamumą bei viktimizaciją Lietuvos kurortuose analizę, taip pat ištyrus šių reiškinių priežastis, pasitvirtino hipotezė, kad kurortiniuose miestuose viktimizacija yra didesnė dėl jų ypatingos paskirties, sezoniškai atvykstančių poilsiautojų srauto bei poilsiautojų viktimogeninių elgesio pokyčių. Atitinkamai buvo patvirtinta ir kita hipotezė, kad skirtingos paskirties kurortų viktimizacijos mastas skiriasi: didžiausia tikimybė tapti auka yra pajūrio kurortuose, mažiausia - sanatorinio gydymo paskirties kurortuose. Nustatyta, kad Birštonas ir Druskininkai pagal nusikalstamumo, o taip pat viktimizacijos lygį yra palankiausi kurortai (nusikalstamumo lygis žemesnis už šalies vidurkį), o Palanga ir Neringa - pavojingos tiek nusikalstamumo, tiek viktimologiniu požiūriu zonos (nusikalstamumo kiekis daug aukštesnis už šalies lygį).
6. Nusikalstamumo lygių skirtumą Lietuvos kurortuose lemia dvi veiksnių kategorijos: sezoniniai lankytojų srauto svyravimai bei kokybinės poilsio išraiškos ir poilsiaujančiųjų sudėties skirtumai kurortuose. Nustatyta, kad Neringoje bei Palangoje poilsiautojų skaičius sezono metu viršija gyventojų skaičių kelis ar keliolika kartų, o nusikalstamumo lygis išauga vidutiniškai 4-5 kartus, būtent, tuo metu, kai kurortuose padaugėja atvykusių iš kitur asmenų. Druskininkuose ir Birštone kurortinis aktyvumas reiškiasi visus metus, lankytojų srautas mažesnis ir tolygesnis, lankytojų skaičius neviršija gyventojų skaičiaus, todėl sezoniniai nusikalstamumo lygio svyravimai praktiškai nepastebimi.
7. Kokybiškai skiriasi kurortų poilsiautojai: Druskininkai ir Birštonas - sanatorinio tipo kurortai, todėl juos renkasi tie, kas nori atstatyti jėgas, ieško ramybės arba atvyksta gydytosi tikslais; atvykstančiųjų pajamos labai įvairios, tačiau dėl atvykimo tikslo dauguma poilsiautojų atrodo vienodai, yra susikoncentravę į sveikatos gerinimą, mažiau vartoja alkoholinių gerimų. Palanga ir Neringa - nuotykių ir pramogų ieškotojus viliojantys kurortai. Palangą bei Neringą taip pat daugiau renkasi vidutines bei didesnes nei vidutines pajamas gaunantys asmenys, jų koncentracija minimuose kurortuose didesnė, pagal aprangą ir elgesį juos lengva išskirti iš minios. Į pajūrio kurortus atvykstama poilsio tikslais, todėl poilsiautojai labiau išsiblaškę, vartoja daugiau alkoholinių gėrimų, leidžia sau išlaidauti. Visa tai pritraukia daugiau atvykėlių, pasižyminčių kriminogeniniu aktyvumu.
8. Nusikalstamumo ir viktimizacijos struktūra kurortuose beveik nesiskiria nuo šalies struktūros: pagrindinė veika, nuo kurios nukenčia poilsiautojai – vagystės. Kurortuose pastebimas didesnis asmeninių daiktų viešose vietose vagysčių bei vagysčių iš automobilių skaičius. Sezono metu pastebimas nusikalstamų veikų,

padarytų viešose vietose skaičius, taip pat padaugėja nusikaltimų, kuriuos padaro neblaivūs asmenys.

9. Analizuojant viktimologinius duomenis, pastebima, kad dauguma aukų nukentėjo būdami neblaivūs. Daugiausia nukenčia asmenys nuo 30 iki 59 metų amžiaus, t.y. darbingo amžiaus, dažniausiai uždirbantys vidutinį ar didesnę nei vidutinis, darbo užmokestį. Palangoje ir Neringoje stebima didesnė 18-24 metų amžiaus aukų dalis nei bendras Lietuvos lygis tenkantis šio amžiaus grupei. 2006 metais Druskininkuose ir Birštone stebimas nukentėjusių vaikų iki 18 metų lyginamosios dalies padidėjimas šalies lyginamosios dalies atžvilgiu. Pagal užimtumo rodiklius aukos dažniausiai save identifikavo kaip nedirbantys bei pensininkai.
10. Apžvelgus Lietuvos Respublikoje priimtus teisės aktus, reglamentuojančius aukų teisinę padėtį bei numatančius pagalbą aukoms, galima teigti, kad pagalbos aukoms teisinė bazė dar tik kuriasi. Yra priimti kai kurie įstatymai, ratifikuoti ir adaptuoti tarptautiniai teisės aktai, tačiau reglamentuotų nuostatų įgyvendinimo mechanizmas dar tik pradamas kurti. Lietuvos įstatymų leidėjai labiau orientuoti į nusikaltimų prevenciją, kriminalizacijos pasekmių šalinimą bei resocializacijos programas, o socialinės pagalbos aukoms programos pradėtos vykdyti neseniai.
11. Įvertinant vykdomas programas bei organizuojamas akcijas viktimizacijos prevencijai, galima teigti, kad jos veikia. Jų efektyvumas dar nėra didelis, tačiau, jas tobulinant, galima pasiekti gerų rezultatų. Atskirų programų, skirtų viktimizacijos prevencijai, kurortuose nėra. Tačiau, jau kelis metus įgyvendinant Lietuvos kurortų plėtros koncepciją, teikiama pagalba kurortų policijos komisariatams, užtikrinant viešąją tvarką, eismą ir visuomenės saugumą vasaros sezono metu. Ši pagalba pasitvirtino kaip efektyvi. Todėl trečioji hipotezė, teigianti, kad „pašalinus kai kuriuos viktimizaciją skatinančius veiksnius, tinkamai organizuojant policijos pareigūnų veiklą kurortuose sezono metu, šviečiant visuomenę apie jos teises nusikaltimo atveju ir informuojant kaip reikia elgtis pavojingose situacijose, galima žymiai sumažinti viktimizacijos pavojų“, yra teisinga. Tinkamai įgyvendinus jau esamas priemones, bei patobulinus viktimizacijos prevencijos priemonių planą, pagerinus jos finansavimą bei bendradarbiavimą tarp įvairių organizacijų ir visuomenės, galima pasiekti gerų rezultatų, užtikrinant saugesnį poilsį Lietuvos kurortuose.

Literatūros sąrašas

Norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas//Valstybės žinios, 2005, Nr. 85-3140
2. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 60-1183
3. Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas // Valstybės žinios., 2002, Nr. 123-5507
4. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 2003 m. kovo 20 d. Nr. IX-1383 „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2006 m. balandžio 12 d. Nr. 350 „Dėl kurorto statuso suteikimo gyvenamosioms vietovėms reikalavimų aprašo, kurortinės teritorijos statuso suteikimo gyvenamosioms vietovėms reikalavimų aprašo ir kurorto ar kurortinės teritorijos statuso suteikimo gyvenamosioms vietovėms ir panaikinimo taisyklių patvirtinimo“-www.lrs.lt
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2005 m. sausio 12d. Nr. 12 „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2005–2006 metų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“- www.lrs.lt
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2003 m. balandžio 14 d. Nr.477 „Dėl kaimo gyvenamųjų vietovių gyventojų saugumo ir policijos apylinkės inspektorių veiklos gerinimo 2003-2005 metais programos patvirtinimo"-www.lrs.lt
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2002 m. spalio 29 d Nr. 1713 „Dėl Lietuvos kurortų plėtros koncepcijos“- www.lrs.lt
9. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas 2003 m. gegužės 8 d. Nr. IV-160 „Dėl Nusikalstamų veikų, jas padariusių asmenų bei nukentėjusių asmenų centralizuotos apskaitos instrukcijos patvirtinimo// Valstybės žinios, 2003, Nr. 50-2230
10. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2004 m. gegužės 20 d. įsakymas Nr. V-225 „Dėl viešosios tvarkos, eismo ir visuomenės saugumo užtikrinimo 2004 metų vasaros sezono metu“-www.vrm.lt

Tarptautiniai dokumentai:

11. European Committee on Crime Problems. Recommendation on assistance to crime victims.- Strasbourg, 10 April 2006 . Paimta iš <http://www.coe.int/tci>

12. United Nations The Declaration of Basic Principles of Platform for Action Justice for Victims of Crime and Abuse of Power- <http://www.coe.int/tci>
13. United Nations The Convention on Compensation to Victims of Violent Crimes <http://www.coe.int/tci>
14. United Nations declaration (29 November 1985)of Basic principles of justice for victims of Crime and Abuse of Power. Centre of International Crime Prevention//Guide for Policy Makers.- New York, 1999. P.15

Kita literatūra

15. Babachinaitė G., Bondzinskaitė I., Dvilaitis V. ir kt. Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje / Moks. red. G. Babachinaitė. – Vilnius, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Deiva, 1999.
16. Babachinaitė G. Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai. Monografija. – Lietuvos teisės akademija, Vilnius, 2000
17. Babachinaitė G., Dapšys A. ir kt. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m. Baigiamoji ataskaita. – Vilnius, Teisės institutas, 1997.- www.nplc.lt
18. Justickis V. Kriminologija.Vadovėlis. I dalis – Vilnius: LTU Standartų spaustuvė, 2001.
19. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005 metų viktimologinis tyrimas „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais“ – Vilnius, 2005. - <http://www.nplc.lt>
20. Ragauskas P.. Nusikalstamumo Lietuvoje teritoriniai skirtumai. Analitinė medžiaga.-Vilnius: Teisės institutas, 2000.
21. Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Vilniuje (Lietuva), 2000.- Vilnius, Teisės institutas, 2001 – www.nplc.lt
22. Uscila R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija Skandinavijos šalyse. // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2002. T. 29 (21)
23. Uscila R. Nusikaltimo aukos-nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai. // LTU mokslo darbai, Jurisprudencija, Vilnius 2001, T 20 (12)
24. Uscila R. Nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje: situacijos vertinimas // Jurisprudencija. – Vilnius, 2004, T. 59 (51)
25. Uscila R. Nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo Lietuvoje vertinimas (tyrimas) // Teisės problemos. – Vilnius, 2004/4 (46)

26. Uscila R. Pagyvenusių žmonių viktimizacija Lietuvos kaimuose ir vienkiemiuose: viktimologinė analizė // Jurisprudencija. – Vilnius, 2005, T. 70 (62)
27. Uscila R. Viktimologijos pagrindai. Nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje. Mokslinis metodinis leidinys.-, Vilnius:NPLC, Mokslo aidai, 2005
28. Davies P., Francis P, and V. Jupp Palgrave Macmillan. Victimization: Theory, Research and Policy [United Kingdom, England, Wales] - <http://www.palgrave.com/pdfs/0333925017.pdf>
29. Hans von Hentig. Criminal and His Victim: Studies in the Sociobiology of Crime The Victim's Contribution to the Genesis of the Crime. – 1948.
30. Pease K. Repeat Victimization: Taking Stock. Crime detection and Prevention Series Paper 90. - Police Research Group- London, 1998. - <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/prgpdfs/fcdps90.pdf>
31. Shaw, M. and Pease K. Preventing Repeat Victimization in Scotland: Some examples of good practice. - Scottish Executive Central Research Unit, 2000- <http://www.scotland.gov.uk/cru/kd01/green/repeat02.htm>
32. Черных Н.С. Виктимологическая практика и культура общества// Преступность и культура.-Москва, 1999

Internetiniai šaltiniai:

33. Lietuvos Respublikos Seimo puslapis- [ww.lrs.lt](http://www.lrs.lt)
34. Nusikaltamumo prevencijos Lietuvoje centro puslapis - www.nplc.lt (prisijungimo laikas: 2006-11-10)
35. VRM informatikos ir statistikos departamento internetinis puslapis http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/. (prisijungimo laikas: 2006-07-11)
36. Birštono savivaldybės puslapis- www.birstonas.lt (prisijungimo laikas: 2006-08-20)
37. Druskininkų savivaldybės puslapis- www.druskininkai.lt (prisijungimo laikas: 2006-08-20)
38. Neringos savivaldybės puslapis – www.neringa.lt (prisijungimo laikas: 2006-08-20)
39. Palangos savivaldybės puslapis – www.palanga.lt (prisijungimo laikas: 2006-08-20)
40. Tarptautinis tinklapis viktimologijos tema www.victimology.nl (prisijungimo laikas: 2006-09-25)

Viktimizacija Lietuvos kurortuose

Daiva Šereikienė

Mykolo Romerio universiteto studentė

Raktiniai žodžiai: nusikaltimų aukos- poilsiautojai, viktimizacija, vitimiškumas, nusikaltimų aukos kurortuose.

SANTRAUKA

Šiame darbe pateikiama poilsiautojų viktimizacinių procesų Lietuvos kurortuose analizė. Be to, jame išskiriamos pagrindinės poilsiautojų viktimizacijos priežastys ir jų pasekmės, pateikiamas registruotas viktimizacijos atvejų paplitimas Lietuvos kurortuose bei jų pobūdis.

Taipogi darbe pateikiama 2004, 2005 ir 2006 metų 11 mėnesių oficialios statistikos duomenų analizė, visuomenės nuomonės apklausų rezultatai, rodantys, kad sezono metu situacija kurortiniuose miestuose tampa kritine ir labiausiai viktimizuota.

Tema yra atskleidžiama per kriminologijos ir viktimologijos prizmę, kur poilsiautojai yra priskiriami prie turinčių didžiausias galimybes tapti aukomis dėl savo viktimiško elgesio. Darbe iškeltos kelios hipotezės. Pirmoji, aukštesnis viktimizacijos lygis kurortuose yra dėl jų ypatingos paskirties, poilsiautojų skaičiaus kitimo sezono metu ir jų viktimiško elgesio. Antroji, didžiausia tikimybė tapti auka yra pajūrio kurortuose, mažiausia - sanatorinio tipo kurortuose, taigi, viktimizacijos lygis priklauso nuo kurorto paskirties. Trečioji, panaikinus kai kuriuos iš viktimizacinių veiksnių, pagerinus policijos darbo organizaciją kurortuose sezono metu, teikiant informaciją potencialioms aukoms apie jų teises ir elgesį pavojingose situacijose, galima sumažinti viktimizacijos lygį.

Nusikalstamumo kurortuose ir poilsiautojų viktimogeninės situacijos analizė parodė, kad pajūrio kurortuose viktimizacijos lygis sezono metu yra labai aukštas. Būtina imtis priemonių, kad kurortai būtų saugesni poilsiautojams, tačiau šios problemos nesulaukia pakankamai dėmesio ir atitinkamos pagalbos nei iš valstybinių institucijų, nei iš nevyriausybinių organizacijų. Potencialių aukų prevencija kurortuose palikta jų pačių rankose. Policijos pareigūnai bando užtikrinti viešąją tvarką kurortuose, tačiau dėl blogos savo finansinės padėties ir techninių galimybių, tai padaryti sunku. Taip pat policijos veikla ir jos požiūris į ją neturėtų būti koncentruojamas tik į kriminologines problemas, ji taipogi turėtų būti vystoma ir viktimologine problemų sprendimo kryptimi. Efektyviausias viktimizacijos kurortuose mažinimo būdas – teikti informaciją apie realią situaciją kurortuose bei pašalinti kai kuriuos viktimologinius veiksnius kurortų teritorijose.

Žinoma, prevencinė veikla negali būti koncentruota tik į vienos rūšies priemones, tai turėtų būti sisteminga, kryptinga veikla. Derėtų akcentuoti specialių prevencinių priemonių vykdymą su tikslu užtikrinti viktimizacijos kurortuose prevenciją bei poilsiautojų ir jų turto saugumą, tiesioginį darbą kurortuose su potencialiomis ir esamomis aukomis, taip pat aktyvesnę vietinės valdžios bei nevyriausybinių organizacijų intervenciją sprendžiant egzistuojančias problemas.

Situacijos analizė parodė, kad teisėsaugos institucijos galėtų veikti efektyviau, mažinant nusikalstamumą ir vykdant viktimizacijos prevenciją kurortuose. Deja, policijos veiksmai kurortuose yra labai apriboti, nes trūksta apylinkių inspektorių, transporto, specialios įrangos ir techninių priemonių, pritaikytų dirbti paplūdimiuose bei miškuose, trūksta netgi uniformų, skirtų patruliavimui plažuose ir pakrantės zonoj. Šių problemų sprendimas yra vienintelis - tai policijos, vietos savivaldos, nevyriausybinių organizacijų ir pačios visuomenės glaudus bendradarbiavimas.

Victimization in resorts of Lithuania

Daiva Šereikienė

Student of Mykolas Romeris university

Keywords: crime victims – holidaymakers, victimization, victimity, crime victims in resorts.

SUMMARY

The work presents a victimological analysis of victimization process of holidaymakers in Lithuanian resorts. Moreover, it addresses major victimization issues of holidaymakers and its consequences, presents the registered prevalence of victimization cases and nature in Lithuanian resorts.

Also the work presents analyzes official statistic data of 2004–2005 and 11 months of 2006 from state department, results of public opinion poll, showing that the situation in resort towns on the holiday season becomes critical and the most victimised.

The presented issues are analyzed from the perspective of criminology and victimology, where holidaymakers are categorized as one of the most possible groups to become victims, because of their victimised behaviour. There are several hypotheses formed. The first, there is higher level of victimization in resort because of their special purpose, the variable amount of holidaymakers at season time and the victimised behaviour of the holidaymakers. The second, the most possibility to become victim is in seaside resorts, the less in health resorts, so the level of victimisation depends on the purpose of resort. The third, if some of victimological factors would be removed, the police activity would be better organised in resorts at season time and there would be more information for potential victims about victims rights and behaviour in dangerous situation, it would be possible to lower level of victimization.

The analysis of criminal delinquency in resort and victimogenical situation of holidaymakers has shown, that there is very high level of victimization in resorts at the summer season. There is need in making resort places more safe for holidaymakers, but these problems do not receive appropriate assistance or support neither from government institutions, nor from non-governmental organizations. The prevention of potential victims in resorts is in their own hands. Police forces try to guaranty order in resorts, but because of their financial and technical limits, it is hard to do. Also the activity of the police and the approach of it should not be concentrated on criminological problems only, it should be

spread on victimological way of solving problems too. The most effective way to minimise victimisation in resorts is giving information about actual situation in resort and deleting some of victimological factors in resort area. Of course preventive activity can not be concentrated on single measures and there should be systematic, purposeful activity.

It could be emphasized an implementation of specialized preventive target measures, with the aim to ensure prevention of victimization of holidaymakers and their property, direct work at the resort areas with potential or actual victims.

And more active intervention of local government institutions and non-governmental organisations in solving existing problems.

The analysis of the situation has shown, that law enforcement institutions should act more effectively in the prevention of victimisation and reducing delinquency in resort. Obviously, the activities of police are very limited when it comes to work in resorts, there is a lack of police county inspectors, transport, special ammunition and technical solutions or even uniforms. The solution of these problems already exist and it is the collaboration of police, local municipality, non-governmental organisations and community itself.